ZOZOLALA

Tweemaandelijks stripinformatieblad *december 2002 / januari 2003* 127

ZozoLala is een onafhankelijk stripinformatieblad, dat tweemaandelijks verschijnt. ZozoLala is gratis voor de klanten van onderstaande stripwinkels. Verantwoordelijke uitgever: Stichting Zet.El

Dromen

De bladeren vallen, de treinen staan stil en het regent elke dag. Maar toch verdween de sombere wolk die soms boven de redactie hangt door allerlei goed nieuws op stripgebied. Allereerst is er natuurlijk blijdschap over de plannen voor een nieuw, professioneel striptijdschrift. We maakten ons zorgen over de toekomst van het lange, Nederlandse beeldverhaal. Met *Peer* is er misschien nog hoop en we wensen de ambitieuze initiatiefnemer veel succes toe. Ander hoopvol nieuws is dat uitgeverij Atlas flink investeert in het beeldverhaal. Als nieuwkomer in de markt zetten ze meteen de toon met vertalingen van literaire strips die anders tot de marginale importhoek veroordeeld zouden blijven. Als elke uitgever nu een eigen striplijn zou opzetten... droomden we. En last but not least blijkt het Maastrichtse Bonnefantenmuseum een gok te wagen met een royale expositie over undergroundstrips (*The Lost Comics Tribe*, met werk van oa Marcel Ruijters en Mike Diana). Nu worden er regelmatig originelen in galeriën opgehangen en nodigde het Stedelijk Museum enige tijd geleden Kamagurka uit om nieuw werk te maken voor een tentoonstelling, maar daar bleef het tot nu toe bij.

Een groots opgezette striptentoonstelling zonder concrete aanleiding van een festival dat toevallig in de buurt was (Haarlem) was tot voor kort een zeldzaamheid in Nederland. Als het Bonnefanten die trend doorzet en andere musea ook eens gaan snuffelen in de stripwereld... hebben we misschien helemaal geen stripmuseum nodig, zo droomden we verder. ***De redactie***

ALKMAAR

Bookers & Strippers
Boterstraat 19
1811 HP / 072 - 512 19 16

ALMERE

Rataplan
Grote Markt 195
1315 JE / 036 - 534 39 95

ALPHEN AAN DEN RIJN

Stripwinkel Cyber Cartoon
Hoofdstraat 70a
2406 GL / 0172 - 750 241
www.stripshop.nl

AMERSFOORT

De 6 Neuzen
Zuidsingel 69
3811 HD / 033 - 475 37 31

AMSTERDAM

Het beeldverhaal
Kinkerstraat 162-164
1053 EH /020 - 6855100
www.het-beeldverhaal.nl

Krasser
Tussenmeer 329
1069 DR /020 - 6191858

Lambiek
Kerkstraat 78
1017 GN / 020 - 626 75 43
www.lambiek.net

Richard
Rombout Hogerbeetsstraat 78
1052 HX / 020 - 684 29 23

Nou moe!?!
Krugerplein 17
1092 KA / 020 - 693 63 45

Snoek
Eerste van Swindenstraat 545
1093 LC / 020 - 668 47 64
www.snoekstrips.nl

ANTWERPEN

Beo
Hopland 15
2000 / 03 - 233 25 36
stripwinkel.beo@belgacom.net

Mekanik strip
St. Jacobsmarkt 73
2000 / 03 - 234 23 47
www.mekanik-strip.be

APELDOORN

De tweede lezer
Eerste Wormenseweg 102
7331 DK / 055 - 542 72 02
www.tweedelezer.nl

ARNHEM

De noorman
Koningstraat 43
6811 DH / 026 - 442 09 09
de-noorman@planet.nl

ASSEN

Plok. strips en eh... dinges!
Stationstraat 1
9401 KV / 0592 - 31 32 92

BERGEN OP ZOOM

Gilles de Geus
Bosstraat 4 (passage)
4611 NC / 0164 - 24 74 62

BRUGGE

De Striep c.v.
Katelijnestraat 42
8000 / 050 - 33 71 12
striep@pandora.be

BRUSSEL

Het B-gevaar
Greepstraat 15
1000 / 02 - 513 14 86

DELFT

Bul Super
Breestraat 18 - 22
2611 RG / 015 - 212 60 97

DEN BOSCH

Silvester
Snellestraat 8
5211 EN / 073 - 690 14 60
www.silverstersrips.nl

DEN HAAG

Haagse stripshop
Wagenstraat 133
2512 AT / 070 - 363 41 15
www.stripnet.nl/haagsestripshop

Mieke's striptiek
Chassestraat 71
2518 RW / 070 - 365 07 38

Walk in
Herengracht 13
2511 EG / 070 - 364 63 36

DORDRECHT

Sjors
Schaffersplein 1
3311 EJ / 078 - 614 20 12

EINDHOVEN

www.eppo.nl

ENSCHEDE

De strip-aap
Javastraat 22
7512 ZJ / 053 - 430 52 61
www.stripaap.nl

GEEL

Alfa strip
Nieuwstraat 12
2440 / 014 - 58 43 80

GENT

Pierke
Frans van Rijhovelaan 312
9000 / 09 - 227 70 86

GOES

Het paard van Troje
Langevorststraat 2
4461 JP / 0113 - 21 46 91
www.paardvantroje.nl

GRONINGEN

Modern papier
Folsterstraat 20
9711 KL / 050 - 313 25 21
www.modernpapier.nl

HAARLEM

Stripwinkel Beedee
Anegang 42
2011 HS / 023 - 531 01 68
www.beedee.nl

HASSELT

Wonderland
Paardsdemerstraat 17
3500 / 011 - 22 82 00

HELMOND

De boekenwurm
Helstraat 60
5701 HP / 0492 - 59 08 83

HOORN

Het gele teken
Grote Oost 37
1621 BR / 0229 - 21 86 23

INTERNET

www.stripboekhandel.nl

KAMPEN

De fantast
Burgwalstraat 7
8261 HJ / 038 - 332 03 25

KORTRIJK

De Boekenwolf
Meensesteenweg 16
8500 / 056 - 35 44 98
info@boekenwolf.be
www.boekenwolf.be

LEEUWARDEN

De balloon express
Kortmakersstraat 1
8911 LA / 058 - 213 21 46

De rat
Voorstreek 83
8911 JL / 058 - 215 16 00

LEIDEN

Dumpie
Nieuwe Rijn 18
2312 JC / 071 - 512 64 04
Dumpie@adres.nl

Leidse stripshop
Aalmarkt 4
2311 EC / 071 - 512 18 02
www.leidsestripshop.nl

LEUVEN

Het besloten land
Parijsstraat 16
3000 / 016 - 22 58 40
www.hbl.be

Gobelijn
Mechelsestraat 35
3000 / 016 - 23 55 86
gobelijn@chello.be

MECHELEN

De stripkever
Bruulcenter, Bruul 79
2800 / 015 - 21 76 05

MIDDELBURG

Het perron
Sint Janstraat 13
4331 KA / 0118 - 63 47 47

NIJMEGEN

De noorman
Van Welderenstraat 45*
6511 MC / 024 - 32 28 146

OOSTENDE

De striep
Paulusstraat 36
8400 / 059 - 51 54 60

ROTTERDAM

Dick Bos
Junolaan 2
3054 PW / 010 - 461 31 47
www.stripwinkeldickbos.nl

Donner boeken
Lijnbaan 150
3012 ER / 010 - 413 20 70

Yendor
Korte Hoogstraat 16
3011 GL / 010 - 433 17 10
yendor@planet.nl

SINT TRUIDEN

De galliër
Beekstraat 56
3800 / 011 - 67 17 39
www.gallier.be

SCHIEDAM

't centrum
Korte Singelstraat 20a
3112 GB / 010 - 426 25 84

TURNHOUT

Tistjen Dop
Paterstraat 96
2300 / 014 - 42 88 29
www.tistjendop.be

UTRECHT

Piet Snot
Vismarkt 3
3511 KR / 030 - 231 84 72

Strip en lektuurshop
Oude Gracht 194
3511 NR / 030 - 233 43 57
www.stripart.nl

VENLO

De laerpoort
Grote Kerkstraat 14
5911 CH / 077 - 354 40 69

VLAARDINGEN

Stripzaak DoZo
Hoogstraat 105
3131 BM / 010 - 435 62 93

ZWOLLE

De boekenhalte
Assendorperstraat 103
8012 DH / 038 - 422 10 77
boekenhalte@planet.nl

Trage perfectie: **Vittorio Giardino**

"Een verhaal maken vanaf de andere kant van de grens. Toen die grens nog bestond." Dat gaf Vittorio Giardino enkele jaren geleden aarzelend als reden waarom hij *Jonas Fink* maakte. Deze uitspraak is ook van toepassing op veel van zijn andere verhalen. Steeds probeert de Italiaan zich een beeld te vormen van de wereld die achter een onoverbrugbare grens ligt.

Voor Jonas Fink *dat in het naoorlogse Praag speelt, is deze grens het IJzeren Gordijn. In het geval van* Max Fridman, *de strip waarmee Giardino in 1982 doorbrak en die de opkomst van het fascisme in de jaren dertig als achtergrond heeft, wordt de grens gevormd door de Tweede Wereldoorlog. Ook deze periode kent Giardino (geboren op 24 december 1946 in Bologna) alleen maar van horen zeggen. En behalve de geografische en de historische grens is er nog een derde scheidslijn die in Giardino's werk vaak terugkeert: het onvermogen van de personages elkaar te begrijpen. Ondanks alle goede bedoelingen blijven anderen altijd vreemden en vallen liefdes en vriendschappen bij het minste of geringste uit elkaar.*

Intriges

In Giardino's eerste strip *Sam Pezzo* (een Italiaanse hardboiled detective in de stijl van Dashiell Hammett en Raymond Chandler – een spaghettidetective zogezegd) zien zijn vaste thema's al op kleine schaal. Kleine criminelen die een grote slag willen slaan, raken verblind door het geld en draaien vrienden, familieleden en geliefdes een loer. Iedereen heeft een geheime agenda: slachtoffers blijken daders te zijn, en ogenschijnlijk timide personages zijn het brein achter geraffineerde intriges. Sam Pezzo kan alleen maar toekijken hoe iedereen elkaar bedriegt en vermoordt. Zijn droge, cynische humor en zijn vermogen om altijd de verkeerde als schuldige aan te wijzen dragen niet bepaald bij tot een goede verstandhouding.

Dezelfde ironische benadering vinden we in de serie korte verhalen die zijn gebundeld in het album *Fatale vakanties*. Zo is er het verhaal *Onder een valse naam* waarin de hoofdpersoon, een eenvoudige geschiedenisleraar, in het gezelschap van een mooie vrouw op Capri de vakantie van zijn leven heeft. Maar uiteindelijk moet hij ervoor betalen met zijn leven. Want door de plaats van de echtgenoot van de vrouw in te nemen, wordt hij in plaats van de echtgenoot door de maffia vermoord. In *Safari* haalt de hoofdpersoon inspiratie uit het werk van Ernest Hemingway om haar

rivale uit te schakelen tijdens een illegaal jachtpartijtje in Tanzania. En in zowel *Buiten het seizoen* als *De ontdekking van Parijs* is het slachtoffer een mislukkeling die ooit idealistisch is begonnen als kunstenaar, daarna handelaar is geworden, en tenslotte door geldproblemen tot een wanhoopsdaad besluit die hem fataal wordt.

In de langere, meer uitgewerkte verhalen lopen de politieke intriges vaak parallel met de persoonlijke verwikkelingen van de personages. Dit gegeven is het verst uitgewerkt in *De poort van de Oriënt* (1985), het tweede verhaal van *Max Fridman*. De man om wie in dit geval alles draait is Stern, een Sovjet-ingenieur die in ongenade is gevallen wegens trotskistische sympathieën en die naar Frankrijk wil vluchten. Omdat de Russen bang zijn dat hij zijn militaire kennis aan een ander land zal verkopen, proberen ze hem koste wat het kost gevangen te nemen. De achtervolging komt in Istanbul tot stilstand. Stern is ondergedoken omdat hij niet genoeg geld heeft om verder te reizen; de Russen zijn op zoek naar hem, maar hebben geen idee waar hij verblijft. Precies op dit moment arriveert Max Fridman in Istanbul voor zaken (hij is "kleinhandelaar in tabak"). Hij raakt bij de zaak betrokken, doordat de Russen ten onrechte denken dat hij nog steeds voor de Franse geheime dienst werkt en in die functie Stern komt ophalen. Hoewel Fridman niets met de zaak te maken heeft, ziet hij zich toch genoodzaakt om Stern op te sporen, omdat hij bang is dat de Russen anders zijn dochter zullen ontvoeren om hem onder druk te zetten. Maar hoewel Fridman het allemaal goed bedoelt, loopt het allemaal anders dan hij zich wenst. Want de vrouw met wie hij een affaire begint, blijkt Sterns echtgenote te zijn; en wanneer hij Stern in contact brengt met Guy Varand, een agent van de Franse geheime dienst, levert deze Stern aan de Russen uit omdat Frankrijk de diplomatieke betrekkingen met de Sovjetunie niet wil verstoren.

Het verraad op het persoonlijke vlak van Fridman en Magda wordt weerspiegeld in het politieke verraad van de Fransen en de Russen. De scène aan het eind van het verhaal waarin Stern met Magda wordt herenigd, is daardoor extra pijnlijk: Stern bedankt Max dat hij Magda zo goed heeft opgevangen – terwijl de lezer weet dat Magda en Max hebben afgesproken elkaar in Parijs weer te ontmoeten – en hij gaat vol vertrouwen met Guy mee. Wanneer Magda er achter komt dat Stern aan de Russen is uitgeleverd, geeft ze Max de schuld. En Magda heeft ook niet helemaal ongelijk. Hoewel Max niet persoonlijk de Russen heeft ingelicht, was het wel naïef te denken dat de Fransen Stern zomaar zouden laten gaan. Daarvoor kent hij de regels van de geheime dienst te goed.

Structuur

Giardino staat bekend om de minutieuze manier waarop hij zijn verhalen construeert. Hij drijft uitgevers tot het uiterste door steeds de deadline flink te overschrijden. De grote detaillering van de tekeningen verhoogt niet alleen de authenticiteit van de verhalen, maar ze getuigt ook van Giardino's bezetenheid waarmee hij een vergeten episode uit de wereldgeschiedenis aan de vergetelheid wil ontrukken. In een interview vertelde hij over zijn werkwijze: "Ik werk veel te langzaam. Ik zou wel anders willen, maar ik kan het niet. Ik verlies veel tijd met het zoeken naar allerlei dingetjes. Ik probeer het leven van de personages tot in de kleinste details vorm te geven: de keuzes die ze maken, hun innerlijke tegenstrijdigheden, maar ook de voorwerpen waar ze zich mee omringen moeten allemaal precies bij hen passen. In *No pasarán* zit Max Fridman in de trein een boek te lezen, waarvan de titel nauwelijks met het blote oog is te onderscheiden, maar het is belangrijk voor me dat het boek de juiste omslag heeft. Alles moet kloppen. Soms kost het me een volle-

Rio de Sangre.

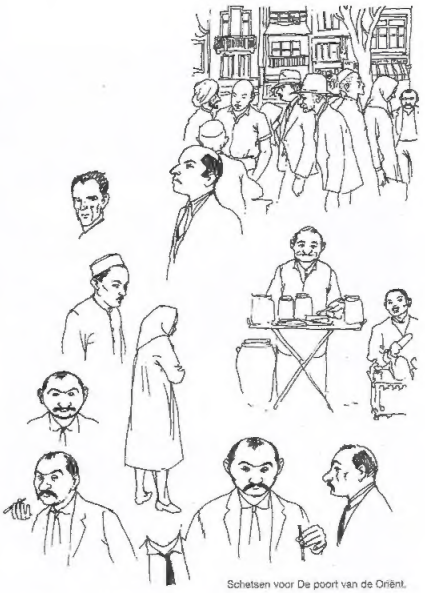

Schetsen voor De poort van de Oriënt.

dige dag om het juiste woord te vinden dat exact uitdrukt wat het personage wil zeggen. Het is absurd. Maar gelukkig zijn er ook dagen waarop ik drie of vier pagina's schrijf. Mijn traagheid is een gebrek dat ik moet accepteren. Het komt niet doordat ik zo perfectionistisch ben; het is eerder zo dat ik nog altijd als een amateur te werk ga."

Giardino is in de eerste plaats een ouderwetse verhalenverteller, die er alles aan doet zijn verhaal – ondanks de grote hoeveelheid personages en locaties – zo helder en begrijpelijk mogelijk te vertellen. *Hongaarse rapsodie* (1982), het eerste deel van *Max Fridman*, bestaat uit een negentig pagina's lange, onafgebroken stroom van verwikkelingen, maar toch blijft het verhaal overzichtelijk. Om dit te bereiken, hanteert de stripmaker een arsenaal aan verteltechnieken die hij uiteraard niet allemaal heeft uitgevonden, maar die hij wel met veel vakmanschap toepast.

Zo is de kern van het verhaal meestal vrij simpel en in één zin samen te vatten. In *Hongaarse rapsodie* gaat het om een vermeende wapenzending voor Franco die in scène blijkt te zijn gezet door de Duitsers om de aandacht af te leiden van de op handen zijnde *Anschluss* (de inlijving van Oostenrijk door Duitsland in 1938). In *De poort van de Oriënt* is het de geheime militaire kennis die Stern bezit en die hij misschien aan een ander land zal verkopen.

Wat betreft de personages: Giardino introduceert niet teveel figuren tegelijk en geeft ze meteen een rol in het verhaal. Ze hebben meteen iets te doen. Ze zijn allemaal duidelijk herkenbaar, doordat ze karakteristieke koppen en afgeronde persoonlijkheden hebben. Bovendien zijn veel personages verbonden met een bepaald type scène en treden ze steeds in dezelfde context op. Zo komen in *Hongaarse rapsodie* de leden van de Franse geheime dienst in Parijs en Schmidt van de afdeling van de Abwehr in Boedapest meestal in korte scènes voor, waarin ze

commentaar leveren op de gebeurtenissen. Ze worden vertrouwde gezichten doordat ze regelmatig terugkeren. Anderen, zoals Cléo en de dubieuze informant Zadig, komen maar in enkele scènes voor, maar in die gevallen domineren ze wel de scène en maken ze indruk door hun wijze van optreden.

De samenhang van het scenario kan worden vergroot door korte scènes samen te voegen tot grotere episodes, en wel zo dat de scènes in elkaar overlopen of op een andere manier met elkaar verbonden zijn. Giardino voorkomt hiermee dat het verhaal te zeer verbrokkelt. Een kenmerkende passage is p. 33-36 van *Hongaarse rapsodie*. Hier wordt een volgende scène aangekondigd door een opmerking of gebeurtenis op het voorgaande plaatje. Wanneer Max Fridman verneemt dat een van de vermoorde spionnen informatie over het wapentransport zou krijgen van ene Zadig, vraagt hij zich af of Zadig nu met zijn informatie naar de Engelsen of de Russen is gegaan. De volgende scène geeft meteen het antwoord: naar de Russen. Kameraad Simon Roth vraagt bij Rubizov van de Komintern aandacht voor Zadig, omdat hij zich ongerust maakt over zijn vrienden in Spanje, maar Rubizov heeft er geen oren naar. Na deze introductie van Roth keren we weer terug naar Max Fridman die in het operagebouw informeert naar de violist Roth. Maar de schoonmaakster vertelt dat Roth, die zowel communistisch als joods is, bij een zuivering van het orkest is ontslagen en dat hij tegenwoordig in een restaurant werkt. Hierna neemt het verhaal even een zijsprong, als het ware om Fridman de tijd te geven naar het restaurant te gaan. Terwijl Fridman in een koets stapt die hem naar het restaurant zal brengen, geeft de baliemedewerker aan de Abwehr door dat iemand naar Roth heeft gevraagd. Dit leidt naar een scène met Schmidt van de Abwehr die zijn bezorgdheid uitspreekt over de activiteiten van Fridman. En over die activiteiten komen we meteen meer te weten, want we keren weer naar Fridman terug die juist bij het restaurant arriveert waar hij Roth inderdaad treft.

Een andere klassieke techniek om structuur aan te brengen in een verhaal is "herhaling en variatie". In *No pasarán*, het derde deel van *Max Fridman*, wordt bijvoorbeeld drie keer een aanslag gepleegd door de terrorist Pablo Rinxol. De eerste keer blaast hij een militaire vrachtwagen op; de tweede keer gaat het om de liquidatie van ene kapitein Fuentes; en de reeks eindigt met de mislukte aanslag op Max Fridman die uitloopt op de zelfmoord van Rinxol. De aanslagen worden steeds persoonlijker: eerst is het doelwit de relatief anonieme vrachtwagen, dan de kapitein die we wel in het gezicht zien en bij naam leren kennen, maar waar we verder niets van afweten, en tenslotte de hoofdpersoon van het verhaal zelf. De lezer raakt steeds dichter bij de aanslagen betrokken en krijgt een indruk van de bedreigende situatie ter plaatse. Trouwens, dit effect is alleen bedoeld voor de lezer, want Fridman zelf is niet getuige van de eerste twee aanslagen (maar hij heeft al genoeg meegemaakt).

Sfeer

De laatste tien jaar verandert de toon van Giardino's verhalen. Het lijkt de stripmaker nu meer te gaan om het oproepen van een geloofwaardig tijdsbeeld, dan om het construeren van een ingewikkelde intrige. In *Jonas Fink*, waarvan tot nu toe twee delen zijn verschenen, schetst Giardino een beeld van het Praag in de jaren vijftig. Jonas Fink en zijn ouders wordt tijdens het stalinistische bewind het leven onmogelijk gemaakt omdat ze behoren tot de "reactionaire bourgeoisie". Zijn vader wordt gearresteerd en tot tien jaar gevangenschap veroordeeld, maar ondanks de tegenwerking van de overheid en de pesterijen van de veiligheidsdienst slaagt Jonas erin het hoofd boven water te houden. Hij krijgt hierbij steun van enkele mensen die hij ontmoet en die hem niet alle hoop in de mens laten verliezen. Tot deze voorbeelden van onderlinge solidariteit behoren de loodgieter Slavek, de idealistische boekhandelaar Pinkel, die in het geheim verboden boeken in het Tsjechisch vertaalt en verspreidt, en vooral Tatiana, een Russisch meisje dat behoort tot een groep studenten die met elkaar verboden boeken lezen. Desalniettemin ziet de toekomst er aan het eind van het tweede deel somberder uit dan ooit: Pinkel wordt gearresteerd, de gevangenschap van Jonas' vader wordt met tien jaar verlengd en Tatiana moet met haar ouders terugkeren naar Moskou. Er is één troost: de kisten met illegale boeken die Pinkel in de kelder bewaarde, worden door Jonas, Slavek en de leden van de studentenclub in veiligheid gebracht. De literatuur leeft zo – ondergedoken – voort in afwachting van betere tijden. Maar voor Jonas is het een schrale troost.

In *Jonas Fink* slaagt Giardino erin de sfeer op te roepen van een paranoïde maatschappij, waarin intellectuelen, academici en schrijvers door het dictatoriale regime als bourgeois en dus per definitie als verdacht worden bestempeld. Wanneer ze niet willen samenwerken met de communisten (zoals Bauer die als hoofd van de censuur zijn vroegere collega's verraadt), eindigen ze als straatveger of fabriksarbeider, of worden ze opgesloten in een psychiatrische inrichting. De beklemming wordt nog vergroot door het contrast tussen de rijke culturele achtergrond van Praag en de verstikkende atmosfeer van de communistische dictatuur. Praag is blijkbaar niet voor niets de stad van Kafka. Hetzelfde effect zagen we ook al in het met nazi- Duitsland sympathiserende Boedapest van *Hongaarse rapsodie*.

Gezichtspunten

Na de lange onderbreking waarin Giardino *Fatale vakanties* en de eerste delen van *Jonas Fink* maakte, ging hij weer verder met *Max Fridman*. De nieuwe delen *No pasarán* en *Rio de sangre* spelen zich af in Spanje tijdens het rampzalige Ebro-offensief (juli-november 1938) dat de overwinning van Franco in de Spaanse Burgeroorlog inluidde. Hoewel Rubizov van de Russische veiligheidsdienst uit *Hongaarse rapsodie* hier weer optreedt (naar eigen zeggen slechts als "correspondent van de *Pravda*"), zijn de nieuwe delen eigenlijk niet meer te beschouwen als spionageverhalen. Max Fridman vertrekt op eigen initiatief naar Spanje om op zoek te gaan naar zijn vriend Guido Treves met wie hij eerder aan de zijde van de republikeinen heeft gevochten, en hij heeft zelfs geen informeel contact met de Franse geheime dienst meer. In een recent interview omschrijft Giardino Fridman als een "teleurgestelde anarchist". Hij vertelt verder over Fridmans voorgeschiedenis: "Wanneer hij in 1936 dienst neemt in het Spaanse leger is hij nogal idealistisch, maar hij raakt snel ontnuchterd door zijn ervaringen met de ruziënde republikeinen. Maar desalniettemin kan er een historische situatie ontstaan waarin het onvermijdelijk is om – ondanks je twijfels – een kant te kiezen. Fridman is

nooit communist geweest – hij wantrouwt de politiek – maar wanneer de Spaanse Burgeroorlog uitbreekt, weet hij dat hij tegen het fascisme moet strijden."

Net als in *Jonas Fink* ligt in deze delen de nadruk op sfeer, dialogen en de relaties tussen de personages. Giardino was altijd al goed in scènes die alleen uit dialogen bestaan. Elk verhaal van *Max Fridman* bevat wel enkele mooie voorbeelden. In *Hongaarse rapsodie* is er de wandeling van Fridman en Ledoux langs het meer van Genève (pl. 8-10), en in *De poort van de Oriënt* het gesprek in de tuin van Guy Varand met de liefdevol getekende planten en vlinders (pl. 18-19), maar het knapste is wel de lange scène in *No pasarán* waarin Max een gesprek voert met de Russische generaal Galgo in een restaurant in Barcelona (pl. 24-31). Het geraffineerde van deze scène is dat Max eigenlijk niets wijzer wordt. De ontmoeting met generaal Galgo was bedoeld om meer te weten te komen over het lot van Guido Treves, maar wanneer Max na wat inleidende small talk eindelijk het gesprek op Treves brengt, houdt Galgo zich van de domme. De aandacht verschuift hierop naar een andere tafel, waar een groep verslaggevers een verhitte discussie voert over de journalistieke integriteit. Nadat twee van hen al ruziënd zijn weggelopen, knopen ze een gesprek aan met Galgo en Max. De scène eindigt met de arrestatie van een gast aan een andere tafel door de Seguridad. Giardino brengt de eerste twee lijnen (het gesprek tussen Max en Galgo, en dat tussen de journalisten) netjes samen in het derde gesprek en besluit met een krachtig slotakkoord. Ook de rest van het verhaal bestaat voor een groot deel uit dialogen die weliswaar niet veel bijdragen aan de plot, maar die een indruk geven van de complexe situatie in Barcelona door de toestand vanuit veel verschillende hoeken in beeld te brengen. Dit was voor Giardino ook het belangrijkste: "Ik wilde in deze Spaanse cyclus alle gezichtspunten binnen het republikeinse kamp laten zien. Want hoewel de strijders tijdens de gevechten een gesloten front vormden, waren ze achter het front onderling sterk verdeeld. Zoals zo vaak was de situatie een onontwarbare kluwen van politieke en praktische meningsverschillen, complex en tragisch tegelijk."

Sam Pezzo.

Na *No pasarán*, dat zich geheel in Barcelona afspeelt, vertelt *Rio de sangre* de tocht van de journalisten naar het Ebrofront. Max Fridman reist mee – zogenaamd als fotograaf – omdat hij hoopt aan het front Guido Treves terug te vinden. Vergeleken met de vorige verhalen heeft *Rio de sangre* een simpele opbouw. De vertelling wordt gestructureerd door drie korte actiescènes die elk aanleiding zijn tot een tijdelijke splitsing van de groep journalisten. Hierdoor is Giardino in staat afwisselend aandacht te besteden aan de ervaringen van de groep in zijn geheel én aan de verwerking van deze ervaringen door de individuele personages. Zijn sympathie gaat duidelijk uit naar de idealistische journaliste Claire Blon die zich de gebeurtenissen erg aantrekt en gedurende het hele verhaal het gezelschap van Max Fridman verkiest boven dat van haar meer pragmatische collega's. De intrige is in dit deel nog minder belangrijk dan in het vorige. Het enige wat Fridman ontdekt – dat Treves een executie heeft verhinderd en daardoor in de problemen is gekomen – dat was de lezer al verteld in de proloog van *No pasarán*. Het gaat alleen om de sfeer, de dreiging van het front dat de reporters steeds dichter naderen en dat ze in de verte horen dreunen. Het ritme van het verhaal wordt uitsluitend bepaald door de veranderingen in de onderlinge verhoudingen. Hoewel ze nog lang niet aan het front zijn en nauwelijks in acuut gevaar komen, raken de meeste personages al danig in de war door wat ze zien: de gevolgen van een luchtaanval op een dorpje, het bombardement van een brug, een kanon dat een paar salvo's afvuurt. Het zwaarste heeft Max Fridman het zelf, aangezien hij – zoals al sinds *Hongaarse rapsodie* bekend is – aan zijn vroegere ervaringen in Spanje een overgevoeligheid voor knallen en explosies heeft overgehouden die zich uit in heftige zenuwaanvallen. Belangrijk voor Giardino was vooral de episode met de Pontoneros: "De Pontoneros moesten de bruggen over de Ebro herstellen, vaak terwijl ze onder vuur lagen. Ik vond het belangrijk deze episode te vertellen, omdat de rol die ze tijdens de oorlog hebben gespeeld niet erg bekend is. Ik ben gefascineerd door de moed die ervoor nodig is – respectabeler in mijn visie dan het vasthouden van een geweer. Trouwens, er is ook een persoonlijke reden: tijdens de Tweede Wereldoorlog heeft mijn vader bij de genie gediend en toen heeft ook hij bruggen gerepareerd – maar dat was in het leger van Mussolini... Maar vanaf 1943 heeft hij in het verzet tegen de nazi's gezeten." In enkele korte scènes die zich in Barcelona afspelen, treden de personages uit het vorige deel op, waardoor Giardino ervoor zorgt dat de continuïteit gewaarborgd is en de vragen uit dat deel niet uit het oog worden verloren. Zoals: voor welke organisatie werkte de terrorist Pablo Rinxol? Wat is de rol van Rubizov? Maar deze zaken worden naar de achtergrond gedrongen, nu de oorlog zo akelig dichtbij komt. Oorlog is al dramatisch genoeg en heeft geen ingewikkelde intriges of verrassende plotwendingen nodig.

De draad van de plot zal worden opgepakt in het volgende deel, maar wanneer dat zal uitkomen is nog een verrassing. Giardino heeft nog veel plannen voor andere verhalen en beseft terdege dat hij ze nooit allemaal zal kunnen afmaken: "Ik heb ideeën voor een eigentijdse maffia-thriller, een nieuw verhaal van *Sam Pezzo* die me nog altijd na aan het hart ligt, een reeks korte verhalen van *Little Ego*, genoeg voor een volledig album. Ook lijkt het me interessant om Max Fridman in 1942 door het bezette Amsterdam te laten rondlopen. Kortom, ik heb ideeën genoeg. Maar eerst neem ik een paar maanden afstand van strips en werk ik alleen aan illustratie-opdrachten. Daarna begin ik aan een nieuwe strip. Maar of dat de volgende *Jonas Fink* of de volgende *Max Fridman* zal zijn, dat weet ik nog niet. Zoals gewoonlijk, eigenlijk. Uiteindelijk neem ik de definitieve beslissing pas de dag voordat ik eraan begin!"

Arend Jan van Oudheusden

Opmerking:
De laatste twee *Fridman*-verhalen hebben Spaanse titels. No pasarán betekent 'Zij zullen er niet langskomen' en was de titel van het strijdlied van de republikeinen. *Met Rio de sangre*, 'Bloedrivier', wordt de Ebro bedoeld, de rivier in Noord-Spanje waar de republikeinen een zware nederlaag tegen de troepen van Franco leden.

Bronnen:
Fabien Tillon: Giardino Franco. In: Bo Doi 56 (oktober 2002).

Univers BD:
www.imaginet.fr/universbd/invite/archives/giardino/giardino2.html

Voorwoord Jonas Fink 1:
De Jeugdjaren (Casterman 1994)

Rapido Moderna

Blutch

Uitg. Dupuis; 76 pl.; kleur; harde kaft; € 12,35

Je hebt striptekenaars die hun mooiste werk maken als ze schetsen. Op het moment dat ze hun tekeningen inkten, verdwijnt het leven uit de potloodlijnen. Iets vergelijkbaars is gebeurd met *Rapido Moderna* van de Franse stripmaker Blutch. In dit album beschrijft hij de avonturen van de jonge danseres Lola met alle kenmerken van een droom zoals abrupte overgangen en bizarre situaties die als gewoon worden ondergaan. In deze droomcontext ontmoet Lola de schrijfster Renée die haar tot onderwerp van haar eerste volwaardige roman wil maken. De twee vrouwen maken een wonderlijke tocht door nachtelijk Parijs.

Door de onverhoeds situatiewisselingen en de afwijkende logica in het verhaalverloop heeft de lezer steeds de neiging zelf stukken toe te voegen om tot een ordentelijke puzzel te komen. Een poging die tot mislukken gedoemd is.

Dat maakt het verhaal van Blutch intrigerend en uitdagend en in opzet is Rapido Moderna dan ook veelbelovend. Maar in de uitwerking van zijn idee vliegt de stripmaker uit de bocht. Dromen zijn ongrijpbaar en laten talloze zaken onbesproken en ongezien. Blutch is dat vergeten. De onvermijdelijke ruimtes in zijn associatieve droomvertelling heeft hij bijna dwangmatig dichtgepleisterd met nietszeggende diepzinnigheden waarop Franse stripscenaristen het patent lijken te hebben en ondiepe filosofische beschouwingen van scheurkalenderniveau. Zijn vermeende verdieping is niet meer dan een tromp-l'oeil, en dan nog onbedoeld ook.

Wat een verspilling van zo'n aardig idee en wat een verspilling van zo'n tekentalent. ***Jef Nieuwenhuis***

Coma 1: Vincent

Dupré

Uitg. Glénat; 46 pl.; kleur; harde kaft; € 11,95

Jarenlang probeerde Vlaming Steven Dupré zijn strip *Coma* uitgegeven te krijgen. Zijn uitgever Standaard zag echter niets in dit project. Nu, meer dan vijf jaar nadat Dupré aan *Coma* is begonnen en nadat Standaard zijn kinderreeks *Sarah en Robin* heeft stopgezet, is het de Franse uitgever Glénat die het eerste deel van de serie uitbrengt. Hoewel de strip inderdaad niet bedoeld is voor de jonge doelgroep die Standaard normaal gesproken met haar strips bedient, is het toch onbegrijpelijk dat zij uitgave van *Coma* zo lang getraineerd heeft: zeker vergeleken met de gemiddelde meuk die wekelijks verschijnt, verdient de serie absoluut een publiek.

In *Coma* komt de jonge Vincent op het eerste plaatje van het verhaal terecht in een niet nader omschreven wildernis, waar hij wordt opgenomen door een groep zwervende kinderen en adolescenten. Binnen de groep heersen de nodige spanningen, zowel onderling (de hormonen gieren de verschillende pubers door het lijf en ze bestrijden elkaar het leiderschap van de groep) als door de voortdurende angst te worden gegrepen door 'prikkers'. Wie deze geheimzinnige moordenaars zijn, kan niemand Vincent vertellen, noch hoe hij of de anderen in de wildernis terecht zijn gekomen. Het enige wat Vincent zich kan herinneren is dat hij vlak voor hij in de jungle terecht kwam, in het ziekenhuis werd gebracht na een auto-ongeluk. Het meisje dat ook bij dat ongeluk betrokken was, lag toen in coma. Als Vincent haar plotseling in het oerwoud tegenkomt, bedenkt hij dat de wildernis wel eens een soort collectief onderbewustzijn kon zijn waar iedereen terecht komt die in 'de echte wereld' in coma ligt.

Of dit idee klopt, wordt niet in dit eerste deel uitgelegd. Ook wordt niet duidelijk waarom alleen kinderen en adolescenten dan blijkbaar tijdens hun comateuze toestand in deze wereld terecht komen. Maar deze onopgehelderde vragen vormen juist de spanningsboog van het verhaal. Daar omheen vlecht Dupré een aantal andere verhaallijnen: een over de opbloeiende liefde tussen Vincent en een ander meisje in de groep en een over hoe de kinderen onder extreme omstandigheden proberen te overleven. Dit laatste aspect van *Coma* doet denken aan William Goldings beroemde boek *Lord of the flies*, waarin kinderen in de jungle vervallen van beschaving tot barbarij.

De tekeningen van Dupré zijn verzorgd, zoals we van hem gewend zijn uit *Sarah en Robin*. Nadeel is dat hij de zelfde tekenstijl gebruikt als in deze kinderstrip. Duprés tekeningen zijn iets te lief om de rauwe sfeer van het verhaal te ondersteunen. De 17-jarige Vincent lijkt op een weldoorvoed kind van 12 en op de moddervlekken na, zijn de ontberingen die de kinderen moeten doorstaan nauwelijks van hun gezichten af te lezen. De sombere inkleuring van het album doet hier niets aan af.

Ondanks dit kritiekpunt is *Coma* een lezenswaardig boek. Het uitgangspunt is leuk bedacht en de uitwerking ervan is tot aan de laatste pagina boeiend. Een knap stukje vakwerk. ***Hans van Soest***

Manhattan Beach 1957

Hermann en Yves H.

Uitg. Lombard; 54pl.; kleur; € 6,50

Striptekenaar Hermann is minder veelzijdig dan hij eigenlijk zou willen zijn. Met de one-shots die hij buiten de succesvolle series *Jeremiah* en *De torens van Schemerwoude* maakt, probeert hij zijn artistieke grenzen te verleggen. En hoewel hij een prima vakman is, zijn die experimenten nogal wisselvallig te noemen. Hij begon goed met *Sarajevo Tango*, maar *Bloedbruiloft* (met Van Hamme) was een artistieke mislukking en *Bloedbanden* met zijn zoon Yves H. werd ook lauw onthaald. Met *Manhattan Beach 1957* zet Hermann de samenwerking met zijn zoon voort en wederom is het resultaat onbevredigend.

Het verhaal is complex en wordt ook nog eens omslachtig verteld. Hoofdpersoon John is (anno 1976) politieman die een zaak moet oplossen waarin zijn verleden een rol speelt. In 1957 had hij een korte, maar hevige romance met het weggelopen meisje Daisy dat uiteindelijk zelfmoord pleegde. De moord die John nu al peinzend over het verleden onderzoekt brengt veel herinneringen boven.

En ondertussen trekt Yves H. een flinke hoeveelheid subplotjes en bijpersonages uit de kast, wat de twee door elkaar lopende verhaallijnen steeds verder compliceert. 1957 is weliswaar in zwart-wit en het 'nu' is in kleur getekend, maar het blijft puzzelen. Een vondst is dat John ook in het heden in zwart-wit is getekend om te symboliseren dat hij geen afstand van zijn verleden kan nemen. Vanuit het idee: meer is beter, metselen vader en zoon het verhaal vol met. Zo duikt er in het verleden een Elvis op aan de kant van de weg, die later weer terugkomt zonder dat dat nu iets toevoegt. En natuurlijk kan Hermann het niet laten om een paar 'poëtische' motieven aan te brengen. Daisy draagt in het verleden een hartvormige, rode ketting (altijd mooi, zo'n contrast in een zwart-wittekening) die John tegenwoordig aan zijn autospiegel heeft hangen.

Het verhaal zelf kent nauwelijks actie en kabbelt rustig voort. De moordzaak van het nu wordt pas aan het einde echt van belang, de meeste ruimte neemt het gedagdroom van John in beslag. De omslachtige wijze waarop in *Manhattan Beach 1957* twee verhalen worden gemengd maken het een saai en gekunsteld boek. Daar kunnen de zoals altijd fraaie tekeningen van Hermann – met name een paar sequenties in de Grand Canyon zien er fantastisch uit – weinig aan verhelpen.

Gerard Zeegers

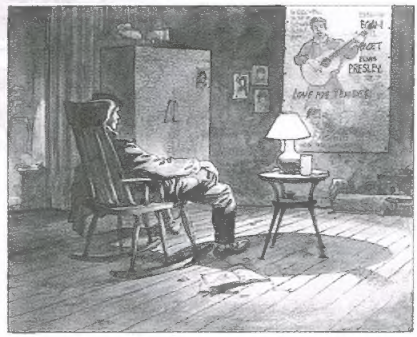

Toen we van de Duitsers verloren

Guido van Driel

Uitg. Oog & Blik/ De Harmonie; 96 pl; kleur, paperback; € 14,95

De titel van deze uitgave verwijst niet naar de meidagen van 1940, maar naar de zomer 1974, toen het Nederlands elftal in de WK-finale verloor van het Duitse. Het zijn de openingsbeelden van Guido van Driels nieuwe strip, waarin een dag uit het leven van de schoolknapen Jonas en Daan wordt gevolgd.

Jonas is de stilste van de twee. Hij graaft op een bouwterrein pijpekoppen op, die hij tentoonstelt in zijn 'museum' in een deel van de schuur van zijn ouderlijk huis.

Daan is meer een vechtersbaas. De jongens zaten bij elkaar op school, maar komen uit verschillende milieus. Jonas woont in een eensgezinswoning, Daan in een galerijflat.

In de gesprekken die de jongens met elkaar en met anderen voeren, is het verlies van Oranje een belangrijk onderwerp, maar ook een ander gesprekstherma duikt steeds opnieuw op: de verdwijning van Heleentje Donkers, een meisje uit hun klas.

Van Driel beschrijft een op het eerste gezicht hele gewone dag: de jongens slenteren door de straat, zien toevallig hoe twee mensen met elkaar vrijen in een van de huizen waar ze langslopen, gaan naar Jonas' huis, graven een aardewerken kom op, gaan naar Daans huis en spelen een partijtje voetbal met kinderen uit de buurt. Toch speelt zich op de achtergrond een tragedie af, waarvan Jonas zonder het te beseffen getuige is.

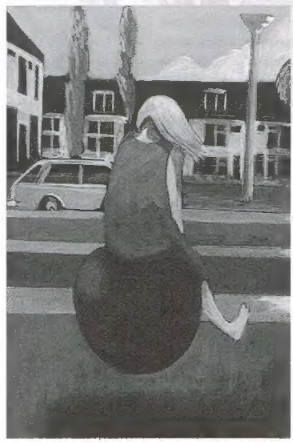

Guido van Driel schetst een knap tijdsbeeld van een middelgrote stad in de eerste helft van de jaren zeventig en hoe tieners (hij was toen zelf net zo oud als Jonas in het verhaal) het leven hierin ervaren: ze kijken naar *Toppop* en *The Onedin Line*, ze houden van Slade of van Mud en de Tweede Wereldoorlog is nog lang niet vergeten. Integendeel, oude wonden worden voor sommigen, zoals Jonas' moeder, weer opengehaald als Nederland van Duitsland verliest met voetbal.

Toen we van de Duitsers verloren is Guido van Driels eerste boek in kleur en wijkt daarmee af van zijn voorgangers *Vis aan de wand* en *Meneer Servelaat neemt vakantie*. Vergeleken met deze boeken is het ook realistischer getekend. De jaren zeventig waren een heerlijke tijd om op te groeien, veilig, welvarend, de kinderwereld was een onschuldige wereld. In die wereld leven Jonas en Daan, maar hij zal spoedig achter hun liggen. Die intrede in de harde volwassen wereld van de realiteit symboliseert de tekenaar door in het verhaal een passage in te lassen in zwart/wit over het lot van Heleentje Donkers.

Met *Toen we van de Duitsers verloren* bewijst Guido van Driel dat hij een heel goede verteller is, die met een knappe paginalay-out gebruik maakt van de mogelijkheden die strips bieden om het leesritme te beïnvloeden. Maar ook het tekenen in kleur gaat de Amsterdammer goed af. Zijn beelden en verhaal blijven je bij, misschien wel des te meer als je zelf ongeveer even oud was als Jonas... toen we van de Duitsers verloren.

Hans Pols

Murder mysteries

Russell en Gaiman

Uitg. Dark Horse; 64pl.; kleur; $ 13,95

Neil Gaiman werd bekend als schrijver van stripverhalen, waarvan de reeks *Sandman* het bekendst is. Tegenwoordig schrijft hij vooral romans en korte verhalen. Dat is jammer, maar het maakt een nieuwe, door hem geschreven strip wel iets om naar uit te kijken. Nog interessanter wordt het wanneer het gaat om een samenwerking met een van Amerika's meest oorspronkelijke striptekenaars: P. Craig Russsell.

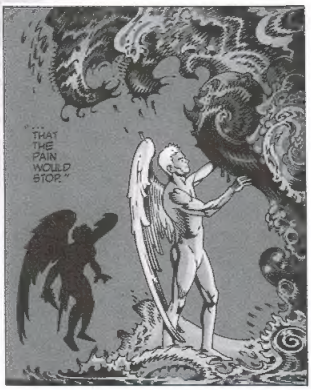

Craig Russell heeft een zwierige, sensuele tekenstijl. Zijn platen worden gekenmerkt door vele details en ornamenten en sluiten perfect aan bij de sfeer van zijn verhalen. Craig Russell werkt heel af en toe aan een superheldencomic (X-men, Batman, Dr. Strange), maar baseert zijn strips meestal op bestaand materiaal. Hij bewerkte enkele opera's tot strip (waarvan de recente bewerking van *Der Ring der Nibelungen* de meest omvangrijke is), verhalen van Rudyard Kipling en Oscar Wilde. Het meest bekend zijn van hem waarschijnlijk de bewerkingen van de fantasy-romans van Michael Moorcock (*Elric, Stormbringer*).

Twee keer eerder werkten Craig Russell en Gaiman samen. In 1993 verscheen de *Sandman*-comic *Ramadan* (opgenomen in het boek *Fables and reflections*) en in 1996 *One life*. *One life* was de bewerking van een kort verhaal van Neal Gaiman. *Murder mysteries* is ook oorspronkelijk een kort verhaal.

Murder mysteries begint in Los Angeles, waar een jonge Engelsman een toevallige ontmoeting heeft met een oudere man. In ruil voor een sigaret vertelt deze man hem een verhaal. 'First thing I remember was the word and the word was god. The word gave me a body, gave me eyes and I opened my eyes and I saw the light of the silver city.' De man die het verhaal vertelt is eeuwen oud en het verhaal dat hij vertelt speelt zich af voordat God de aarde schiep in die prachtige stad waar hij woonde temidden van zijn engelen. Elke engel had een eigen naam en functie. De verteller heette Raguel, de wraak van de Heer. Lucifer roept zijn hulp in, want voor het eerst sinds het bestaan van Gods paradijs is er een zonde begaan: een engel is vermoord. Raguel krijgt de opdracht om de moordenaar op te sporen en te doen wat hij moet doen. Dat is het begin van een boeiende metafysische detective. Raguel ontdekt hoe Gods engelen het noodlot over zichzelf hebben uitgeroepen door een onderzoek te doen naar emoties en die zelf te ervaren. Het verhaal is door P. Craig Russell op onovertroffen wijze in beeld is gebracht. *Murder mysteries* was het wachten op een nieuwe strip van Neil Gaiman meer dan waard.

Hans Pols

Terreur: deel 1

Follet & Duchâteau

Uit. Le Lombard; 50 pl.; kleur slappe kaft; € 6,50

René Follet is ondanks zijn lange carrière als striptekenaar nog steeds een onbekende naam voor het grote publiek. Dit komt vooral doordat hij weinig werk onder eigen naam heeft gemaakt. Jarenlang heeft hij zijn uitzonderlijke talent ten dienste gesteld van anderen, zoals Vance of Mitacq. Verder maakte hij veel korte verhalen voor weekbladen als *Robbedoes* (die vaak niet in album zijn gebundeld) en omslagen voor de boeken van anderen. De weinige albums die hij wel onder eigen naam tekende, waren over het algemeen geen commerciële successen.

Toch zal het merendeel van de stripliefhebbers zijn werk in een oogopslag herkennen. Follets expressionistische tekenstijl, vol theatrale grimassen en poses en vaak net iets uit het lood geslagen perspectieven, is met die van niemand anders te vergelijken. Ieder plaatje in zijn strips heeft zoveel zeggingskracht, dat tekst vaak overbodig wordt. Daarmee weet Follet de matige scenario's die hij moet uitwerken van anderen meestal nog wat kleur te geven, want het moet gezegd: ondanks zijn lange ervaring heeft Follet geen gelukkige hand in het kiezen van de schrijver met wie hij samenwerkt. Het merendeel van de albums die hij heeft gemaakt, wordt alleen aan de middelmaat onttrokken door zijn grafische talent. Zijn nieuwste serie *Terreur* is daarop helaas geen uitzondering.

In *Terreur* volgt de lezer het geromantiseerde relaas van Marie Tussaud. Deze historische figuur maakte ten tijde van de Franse Revolutie wassen bustes van de meest prominente terdoodveroordeelden en revolutionairen. Later zou zij haar wereldberoemde wassenbeeldenmuseum in Londen oprichten. In *Terreur* wordt gesuggereerd dat Tussaud ook een vooraanstaande rol had in het ondergronds verzet tegen het moorddadige regime van Robespierre onder wiens bewind (beter bekend als de Terreur) duizenden vermeende vijanden van de revolutie onder de guillotine terecht kwamen.

Scenarist André-Paul Duchâteau geeft in het voorwoord aan een roman te hebben willen schrijven à la Alexandre Dumas. Het is hem niet gelukt. De noodzakelijke mix van avontuur en romantiek die Dumas' historische jongensboeken kenmerkt, is in *Terreur* niet goed. Duchâteau propt te veel in te weinig pagina's: historisch verantwoorde feitjes, een politiek statement tegen de dictatuur van de straat die in die tijd heerste, wat detectiveelementen (een geheimzinnige gemaskerde en verdwenen juwelen) en een liefdesverhaal met dramatische ontknoping. Waar Dumas' boeken honderden pagina's door pruttelen, neemt Duchâteau niet de tijd alle ingrediënten van het verhaal op smaak te laten komen. Hap snap springt het verhaal van de ene scène naar de ander. Geen enkele verhaallijn wordt uitgediept, zodat de lezer aan het eind van het boek met een onbevredigd gevoel achterblijft.

Terreur is desondanks wel een uiterst sfeervolle strip. Follets tekeningen ademen wel de romantiek uit die Duchâteau vergeefs in het verhaal heeft willen laten doorklinken.

Wederom heeft Follet met zijn werk zo een album gered. Want hoe klote het scenario ook is, de tekeningen van die man zijn zo godallejezus krachtig dat niemand het kan laten staan.

Hans van Soest

Acacialaan

Van autobiografische strips wordt vaak gezegd dat ze navelstaarderig zijn. Zeurderig. Alleen interessant voor de incrowd. Niet die van Margreet de Heer. Bij haar is het erger: zelfs haar interviews worden gedaan door mensen die haar persoonlijk kennen. Hieronder steken twee ex-collega's van Margreet onbeschaamd de loftrompet over haar werk. Margreet rules!

Niets voor niets heeft Margreet de afgelopen dertig jaar volop basismateriaal voor haar autobiostrips bij elkaar gesprokkeld. Ze was actief in de Leeuwarder theaterwereld, stond naakt op de cover van *HP/De Tijd* en ging relaties aan met complexe persoonlijkheden als een manisch-depressieve Amerikaan in Schotland en de schrijver Richard Klinkhamer die in zijn manuscript *Woensdag gehaktdag* de moord op zijn vrouw min of meer letterlijk beschrijft. Ook haar jeugd was veelbewogen, dankzij haar ouders die beiden dominee zijn en leven en lusten bij voorkeur vanuit vrijzinnig-protestants perspectief genoten. Het kon bijna niet anders, of dit alles moest wel uitmonden in een studie theologie. Nu is Margreet de eerste gediplomeerde autobio-theologe in de stripcultuur.

Strips hadden al tijdens haar jeugd haar interesse. Op haar dertiende raakte ze "in de ban van de ring" en sloot zich aan bij het Tolkien-genootschap, waar ze voor het clubblaadje een strip tekende. "Het valt me niet tegen als ik het terugzie. Ik had ook lol in het maken van die strip. In die tijd las ik de geijkte dingen als *Guust* en *Lucky Luke*. Het tekenen heb ik toen echter niet doorgezet. Maaike Hartjes, bijvoorbeeld, wist al vanaf haar zesde dat ze strips wilde maken. Bij mij zat het er wel in, maar het is niet op enige manier gestimuleerd. Ik wist wel dat ik schrijfster wilde worden. Nu is het een combinatie van woord en beeld."

Margreet debuteert met *How to get over your ex*. Dit leuke boekje, dat een volledig verwerkingsproces van een mislukte relatie bevat, is een dialoog met haarzelf. "Voor mij was het ook therapeutisch. Je moet iets op de juiste manier onder woorden brengen, er beelden bij maken. Het moet zo in elkaar gezet zijn dat voor iemand die niets van het verhaal weet, het nog steeds begrijpelijk en amusant is. Daarnaast komt er een portie zelfrelativering bij kijken." Ze is zich er van bewust dat er over haar schouder meegekeken wordt. "Ik ben ambitieus genoeg. Mensen moeten het kunnen lezen."

In 1997 leest ze een interview met Richard Klinkhamer. De vijftiger wordt verdacht van moord op zijn vrouw en vertelt enigszins balorig dat hij graag nog eens in contact zou komen met een twintigjarige schoonheid met een vadercomplex. Margreet is geïn- igeerd en schrijft hem een ief. Een ontmoeting volgt ı Klinkhamers wens wordt erkelijkheid. Margreet ver- lt er openhartig over in ıar lange, tot dusver onge- ıbliceerde strip *Graven*. Ze ıalyseert haar tijd met linkhamer in verschillende ijlen, die onder andere jn geïnspireerd op Gerrie ondius, Dupuy, Berberian en Maaike Hartjes. "Toen ik met *Graven* begon, dacht ik: dit wordt echt bijzonder, mijn opzienbarende visitekaartje in de stripwereld. Ik ben ermee naar verschillende uitgevers gegaan, maar die vonden het in de huidige vorm te fragmentarisch en niet geschikt voor uitgave. Misschien dat ik er later mee verder ga, maar ik ben nu een hele andere richting ingeslagen."

Al werkend aan *Graven* ontdekt Margreet steeds meer lijn in haar stijl. Niet zozeer Maaike Hartjes of Joe Matt, maar de spontane, speelse autobiostijl van Michiel van de Pol biedt haar de sleutel tot haar eigen stem op papier. Gretig verruilt ze de stijlenwirwar van *Graven* voor openheid en eenvoud. Het resultaat ligt sinds enkele weken in de winkels: *Kinderleed komix*. In *Kinderleed* vertelt Margreet met merkbaar genoegen over alweer een nieuwe periode in haar leven. Haar huidige vriend heeft drie kinderen uit een eerdere relatie, en samen proberen ze de opvoeding van het kroost zo ontspannen mogelijk aan te pakken. De verhalen in *Kinderleed* zijn klein, onschuldig en herkenbaar – heel wat anders dan het zware psychologische drama in *Graven*.

De bedoeling is dat *Kinderleed* uitgroeit tot een hele reeks mildhumoristische observaties over de kindertijd en ouderschap. "Het is

erg leuk om te maken. Dan kunnen de kinderen als ze groot zijn nalezen hoe het in hun jeugd toeging. Als een soort fotoboek."

Sinds het behalen van haar doctoraal in de theologie is ze werkzaam bij het Amsterdamse stripantiquariaat Lambiek. "Bij Lambiek heb ik alle kwalificaties van een webdesigner onder de knie gekregen, onder andere doordat ik samen met Kees Kousemaker de geschiedenis van de strip online heb gezet. Daardoor kan ik mezelf inmiddels als stripdeskundige beschouwen. Wat het maken van strips betreft, wil ik op het niveau komen van De Grote Drie: Gerrie Hondius, Maaike Hartjes en Barbara Stok. Net als zij wil ik op den duur mijn strips gebundeld zien bij een grote uitgever. Met *Kinderleed* hoop ik uiteindelijk een hele serie consistente, grappige strips op te bouwen die zich leent voor een grotere uitgave. Maar voorlopig ben ik vooral bezig er erg veel plezier aan te beleven."

Marcel Lagerwerf en Toon Dohmen

Margreets website: **www.senoeni.net**

MIJN LEVEN IN EEN NOTENDOP

(IDEE, TITEL, LAY-OUT & EERSTE PLAATJE GEMAAKT VAN JOE MATT)

1990 - naar de FILMACADEMIE
WAT DOE IK HIER?!
IK WOU EIGENLIJK VEEL LIEVER NAAR DE TONEELSCHOOL
IEDEREEN IS ZO OUD
AMSTERDAM IS ZO GROOT
EN ENGELBERT
HELP!

Zep:

Kinderen en volwassenen begrijpen niets van elkaar

In Frankrijk kun je niet meer om hem heen: Titeuf, de scholier met de grote blonde kuif die met het ene been in de dagelijkse werkelijkheid staat en met het andere in zijn eigen droomwereld. Een gewoon jongetje met gewone ouders, met een onbeantwoorde liefde voor zijn klasgenote Nadia en voor het overige een grondige hekel aan school. Hij is brutaal en verlegen, hulpvaardig en egocentrisch, naïef en wereldwijs, vol stoere praatjes maar zonder enig idee wat er volgt na de eerste kus.

Deze zomer verscheen in Frankrijk het negende Titeuf-album *De wet van de speelplaats* (dat a.s derde in Nederland wordt gepubliceerd) in een recordoplage van 1,4 miljoen exemplaren; alleen de oplage van de laatste *Asterix* was nog hoger. Zep, de Zwitserse tekenaar van Titeuf, reageert nuchter op het succes: "Natuurlijk doet het me goed om zo'n groot publiek te bereiken. Ik ben geen kluizenaar. Hoe meer mensen me lezen, hoe beter. Maar 1,4 miljoen lezers met elk een album onder hun arm, daar kan ik me geen voorstelling van maken. Ik heb nooit het idee dat ik voor al die mensen zit te werken. Ik maak mijn strips puur voor mezelf en als de uitgever belt: 'zullen we weer eens een album maken', dan stuur ik mijn materiaal op."

Het succes kwam geleidelijk voor Zep. Daardoor had hij alle tijd om eraan te wennen In 1993 verscheen het eerste album van Titeuf in een oplage van 8 000 exemplaren. Mond-tot-mondreclame deed haar werk en met elk album verdubbelde het aantal lezers Halverwege de jaren negentig, tussen het vierde en vijfde album, begon het grote succes zich af te tekenen. Toch werkt hij nog net als vroeger: "Ik ga gewoon naar mijn atelier, ik noteer dingen over mijn emoties, mijn jeugd, ik maak schetsen voor pagina's die door mijn redacteur worden geselecteerd: 'die is goed, die niet, die wel, dat begrijp ik niet, dat is niet leuk'. Even streng als in het begin."

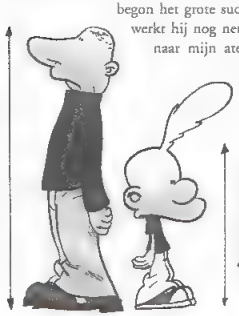

Voor het nieuwe album bedacht hij 115 gags, waarvan ruim de helft afviel· niet leuk genoeg, onvoldoende uitgewerkt, herhalingen van eerdere grappen. Sommige afgekeurde ideeen houdt hij in reserve om er later, wanneer hij aan een nieuw album begint, op terug te komen.

Hoe ideeën ontstaan, kan hij moeilijk zeggen: "Ik werk puur intuïtief. Als ik mijn atelier betreed, is het alsof ik me in mijn kinderkamer van vroeger terugtrek. Er komen weer allerlei emoties van vroeger naar boven. Grappige en minder grappige gebeurtenissen. Soms ook hele rare dingen. Die noteer ik en dat vormt het basismateriaal van mijn albums. Een vriend van me viel het op dat ik, als ik Titeuf schrijf, een regressief trekje vertoon. Ik trek me in mezelf terug." Om het voor te doen, duikt hij in elkaar en trekt zijn schouders op. Onwillekeurig maakt zijn hand een vlugge, schetsende beweging.

De ware naam van Zep is Philippe Chappuis. Zijn pseudoniem ontleende hij aan de band Led Zeppelin. Op twaalfjarige leeftijd knutselde hij een fanzine in elkaar: "Ik had geen geluk. Net toen ik fan werd, begonnen ze aan hun laatste toernee." Hij gebruikte de naam Zep toen hij op zijn veertiende zijn eerste tekeningen aan Zwitserse kranten en tijdschriften sleet. Zijn favoriete striptekenaars in die tijd waren Gotlib, Greg en Franquin.

"Franquin omdat hij met Guust een strip voor een breed publiek maakte, die tegelijk heel persoonlijk was omdat hij er zijn eigen obsessies en paranoia in kwijt kon. Gotlib omdat hij de pop ster van de strip was. Toen ik begon, kon ik me niet voorstellen dat

ik ooit een ouwe tekenaar met een snor zou worden. Ik nam liever een voorbeeld aan Jimmy Page. Gotlib symboliseerde dat rock 'n' roll gevoel voor mij: gewoon je potloden pakken en je eigen ding doen. En Greg omdat hij met Olivier Blunder de strip standing gaf. Toen ik op school zat, kreeg ik op mijn kop omdat ik strips las. In die tijd werd nog neergekeken op strips en het taalgebruik daarin. Op mijn tiende begon ik Olivier Blunder te lezen en meteen gingen mijn spelling en mijn woordenschat met sprongen vooruit. Het zijn, kortom, drie auteurs die me hebben geholpen om in mezelf te geloven."

Behalve de genoemde drie zijn er nog heel veel tekenaars door wie hij op de een of andere manier is beïnvloed. Op zijn twintigste ontdekte hij de Amerikanen. "Crumb was echt een schok," zegt hij en hij noemt ook de namen van Gilbert Shelton en Matt Groening met *Life Is Hell*. Hij maakte kennis met Derib, Cosey en Ceppi, Zwitsers net als hij zelf: "Je kunt niet zeggen dat er zoiets als een Zwitserse school is, daarvoor zijn wij als tekenaars te verschillend, maar we weten van elkaar dat we dezelfde weg hebben afgelegd. Er waren geen stripuitgevers in Zwitserland. Als je veertien was en je wilde je strips tonen, moest je naar Parijs of Brussel wat natuurlijk veel te duur was. Je ging pas wanneer je echt iets kon laten zien, een project waaraan je maanden of zelfs jaren had gewerkt. Tegen de tijd dat je bij een uitgever kwam, wist je wat je wilde. Je had een boek bij je, en dat namen ze of dat namen ze niet. Niet dus!" *(lacht)*

De bibliografie van Zep begint in 1988, met een album van de gagstrip Victor die eerst in *Femmes d'Aujourd'hui* en later in *Robbedoes* verscheen. Met zijn loopbaan als striptekenaar wilde het die eerste jaren desondanks niet erg vlotten. "Ik kreeg het verwijt dat ik niet voor een duidelijke doelgroep werkte en dat ik maatschappelijke onderwerpen aansneed. Bij *Robbedoes* vonden ze mijn werk te deprimerend. 'Waarom behandel je zaken als werkloosheid?', kreeg ik te horen. 'Strips moeten vrolijke onderwerpen hebben.' 'Het is helemaal niet treurig', wierp ik tegen. 'Werkloosheid bestaat, kinderen en volwassenen zien het om zich heen en hebben de behoefte erover te praten.' Mijn verhalen waren in een humoristische stijl getekend en speelden zich af in een realistische wereld. Dat gaf voortdurend frictie."

In 1990 tekende Zep het album *Léon Coquillard* voor de GSSA, een actiegroep die ijverde voor afschaffing van het Zwitserse leger. Dat is weliswaar niet gelukt, maar gelukkig zijn er sindsdien veel hervormingen doorgevoerd. Niet langer bewaren Zwitsers na hun diensttijd hun uniform en dienstwapen thuis op zolder, waardoor het aantal ongelukken in de huiselijke sfeer sterk is afgenomen. Tegelijk was het album voor Zep een satire op de geëngageerde groeperingen om hem heen en hun grote gelijk. "Het is een milieu waarin ik veel verkeerd heb en waaraan je min of meer vanzelf een soort sociaal bewustzijn overhoudt. Meer sociaal dan politiek trouwens."

Rock 'n' roll-gevoel: Dylan volgens Zep

Van alle afwijzingen door grote uitgevers had Zep zo genoeg gekregen dat hij besloot met het tekenen van strips te stoppen. Teleurgesteld en platzak ging hij terug naar Zwitserland. Hij tekende affiches en illustraties om aan geld te komen. Puur voor zijn eigen plezier vulde hij een schetsboek met jeugdherinneringen, met het vaste voornemen die nooit aan een uitgever te tonen. Daarin dook ook het figuurtje op dat zou uitgroeien tot Titeuf. De eerste pagina verscheen in het fanzine *Sauve qui peut*, dat er een album van wilde maken. Een van de trouwe lezers van het tijdschrift was Jean-Claude Camano van uitgeverij Glénat, die Zep een contract aanbood. In 1993 verscheen in een nog voorzichtige oplage het eerste deel van *Titeuf*. De rest is, zoals dat heet, geschiedenis.

Het eerste deel bevatte nog een aantal autobiografische pagina's, maar meer en meer kreeg de wereld van Titeuf en zijn vrienden een eigen vorm. Tienduizenden en later honderdduizenden lezers van alle leeftijden herkenden in de hoofdpersoon zichzelf of het kind in zichzelf: aandoenlijk, nieuwsgierig, argeloos en eigengereid. Zoals van veel succesvolle strips zijn er intussen ook van *Titeuf* tekenfilms gemaakt, die dit najaar op de Nederlandse televisie zullen worden uitgezonden.

Zep geeft toe dat hij ze met gemengde gevoelens heeft bekeken: "De tekenfilms zijn veel meer dan de strips voor kinderen bestemd, zo tussen zes en tien jaar. Er zijn muziek en stemmen bijgekomen, het ritme is aan kinderen aangepast. Toen ik ze zag, besefte ik dat ze niet voor mij bestemd waren. En dat is vreemd natuurlijk, want het zijn mijn personages. Dat is de prijs die je voor een tekenfilm moet betalen: het is schematischer. Geef mij maar een boek, dat in zijn beperktheid veel rijker is en elke lezer ruimte voor zijn eigen associaties biedt. Gek, ik had er heel erg naar uitgekeken om mijn personages te zien bewegen, maar toen het zover was, zei het me

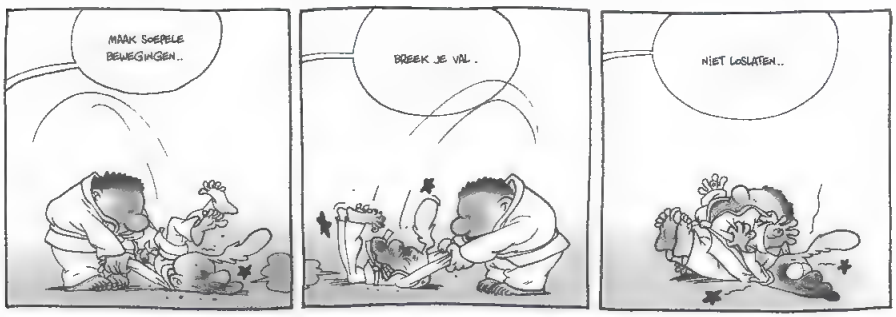

niet zoveel. Wat me nog het meest verraste, was om hun stemmen te horen. Als ik schrijf, hoor ik hen praten. Nu klonken ze heel anders, net als in die beroemde anekdote over dat meisje dat zich bij Hergé beklaagde dat kapitein Haddock op het witte doek een andere stem had dan in de Kuifje-verhalen. Ik zal me erbij neer moeten leggen dat kinderen die nu de albums lezen, daarbij de stem uit de tekenfilm horen."

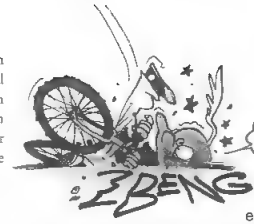

Soms doet Titeuf denken aan Calvin and Hobbes van Bill Watterson. Titeuf en Calvin houden er allebei een nogal onstuimig fantasieleven op na. Bent u nooit bang de grappen elkaar zullen doubleren?

"Ik heb Calvin and Hobbes de laatste tijd niet meer gelezen, maar het gevaar is niet denkbeeldig. In dat geval is het de taak van mijn redacteur om me daarop te wijzen als dat zou gebeuren. Toch is er een groot verschil. Titeuf denkt en reageert volledig als een kind, terwijl Calvin een kind is met het brein en de intelligentie van een volwassene. Dat principe wordt vaak in Amerikaanse strips toegepast: je neemt een dier of ander personage en geeft hem het intellect van een volwassene. Dat heeft een grappig effect. Calvin is minder verloren in de wereld van de volwassenen dan Titeuf. Hij verveelt zich gewoon, omdat hij in zijn hoofd al groot is. Zelfs al oud."

Hoe oud is Titeuf eigenlijk?

"Ergens tussen acht en tien. Soms staat hij op de drempel van de puberteit, soms is hij echt veel jonger. Dat hangt af van de situatie waarin ik hem opvoer en die meestal gebaseerd is op mijn eigen jeugd, zo tussen m'n zesde en m'n twaalfde."

Hoe was uw jeugd?

"*Sympa*. Ik was een keurig opgevoed en rustig jongetje en heb me dus erg verveeld. Daarom fantaseerde ik veel. Ik had allerlei droombeelden en toekomstverwachtingen. Er was zo veel dat ik zou willen doen: een wereldreis maken, naar de maan reizen, een boek schrijven, een film maken, zelf allerlei recepten bedenken. Maar ik kon geen kant uit, want ik zat op school. Alles wat ik me toen in het hoofd haalde, kan ik nu gebruiken. Hoewel ik veel minder onstuimig was dan Titeuf. Ik was graag zoals hij geweest. Ik ben jaloers op zijn lef."

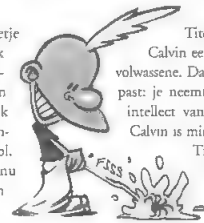

In uw albums snijdt u regelmatig actuele thema's aan, wat vrij uitzonderlijk is voor een humoristische strip voor een groot publiek.

"Ik ga daar niet speciaal voor zitten: waar zal ik het nu eens over hebben? Het gaat vanzelf. Het is niet mijn vooropgezette bedoeling mensen ergens bewust van te maken. Ik neem het zoals het komt: de ene pagina gaat over neuspulk, de volgende over militarisme. Het lijkt wel of ik, nu ik ouder ben, sterker aan mijn jeugdige idealen ben gehecht dan toen ik een kind was. De wereld is vol mensen die we eigenlijk niet willen zien. Mensen die buitengesloten worden omdat ze niet produktief zijn, of ziek, oud of gehandicapt. Als ik iemand zie die arm is, voel ik de behoefte om hem geld te geven. Dat soort naïviteit zit ook in *Titeuf*. Als je in je jeugd daklozen op straat zag slapen, vond je dat onrechtvaardig. Je vroeg: 'Waarom geven ze die mensen geen huis om in te wonen?' Een volwassene is geneigd te zeggen. 'Dat kan nu eenmaal niet.' Ik heb, ook nu ik volwassen ben, het gevoel dat het probleem wél oplosbaar is. Er zijn huizen genoeg die leeg staan, laten ze die aan daklozen geven. De kracht die je als kind ervoer in je verlangen de wereld te veranderen, wil ik proberen vast te houden. Een volwassene accepteert de wereld zoals die is, en dat is jammer. In dat opzicht is Titeuf geëngageerd: van tijd tot tijd stelt hij vragen, overigens zonder daar erg vaak antwoord op te krijgen."

Titeuf zal nooit opgroeien en altijd kind blijven. Hij zal reikhalzend blijven uitkijken naar de onbereikbare volwassenheid, niet beseffend dat hij, eenmaal volwassen, waarschijnlijk met weemoed naar zijn jeugd zou terugverlangen. Het is de leeftijd die hem het meest interesseert, zegt Zep, vlak voordat het allemaal begint, de puberteit die naar de volwassenheid leidt en waarin alles om seks draait, die enkele maanden of zelfs weken waarin het hele leven op slag verandert en de kindertijd met al zijn hoop en idealisme voorgoed wordt afgesloten. Het is de leeftijd waarop een kind nog mag dromen omdat alle mogelijkheden voor hem openstaan. "Het zijn altijd de volwassenen die je dwingen om keuzes te maken. Kinderen en volwassenen, het zijn twee werelden die niets van elkaar begrijpen."

Pieter van Oudheusden

De volwassenen, zoals Titeufs ouders en zijn juf, spelen een ondergeschikte rol. Alsof ze u niet zo interesseren.

"Ze zijn er alleen om weerwoord te geven, om te reageren op de vragen van Titeuf. De vader heeft iets meer karakter, omdat ik zelf papa ben en dus onvermijdelijk dingen van mezelf in hem stop. Hij is van goede wil en doet zijn best, maar hij kan er niets aan veranderen dat hij tot de oude generatie behoort. Net als ikzelf: ik probeer mijn zoontje van zes zo goed mogelijk te begrijpen, maar tegelijk ben ik de autoriteit die verbiedt en straft, dus het zit er dik in dat mijn zoontje me een oude zak vindt."

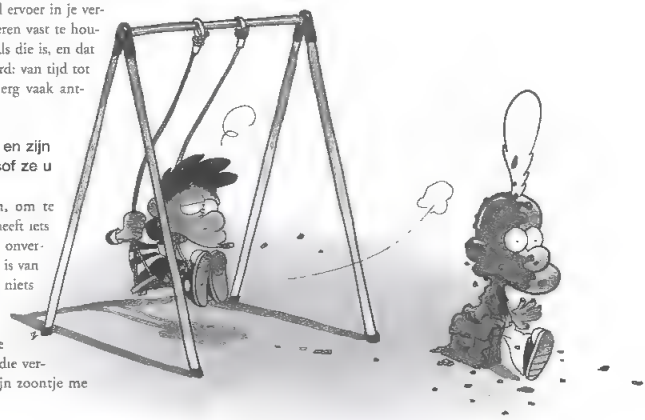

Prikbord

Niet alleen qua uitgavenbeleid gaat de Bossche uitgeverij Silvester steeds meer op Big Balloon lijken. Ook de tijden waarin Big Balloon - dat toen nog Oberon heette – sprankelende striptijdschriften als *Pep* en *Eppo* uitgaf, zullen dankzij Silvester gaan herleven. Althans, de plannen van Silvester-uitgever Silvio van der Loo zijn er ambitieus genoeg voor. Zomer 2003 wil hij het maandblad **Peer** leven inblazen. 64 pagina's full-colour, boordevol strips hoofdzakelijk van Nederlandse bodem. Een kruising van *Zone 5300, Eppo* en *Stripschrift*, noemt Van der Loo het zelf. Als medewerkers zijn onder anderen Hanco Kolk, Martin Lodewijk, Henk Kuijpers, Mark Retera, Nix, Marq van Broekhoven en Michiel van de Pol aangezocht. *TD*

Er is een bankier voor nodig om de meest onderschatte stripmaker van Nederland in de gelegenheid te stellen weer een album te produceren. Vanaf 20 september ligt *De Leidsche Nachtwacht* van **Bert van der Mey** te koop in de Leidse boekhandels.

De albumuitgave vormt de helft van de jaarlijkse cultuurprijs van de Rabobank Leiden. Daarnaast bestaat de prijs uit een bedrag van € 4500. *De Leidsche Nachtwacht* is het fraaie resultaat van Van der Mey's inspanningen om in verbazingwekkende korte tijd een hilarisch stripverhaal te maken. Rembrandt van Rijn krijgt per mobiel de opdracht om zo snel mogelijk een schuilenij te maken van Leiden voor de inname door de Spanjaarden. De strip verhaalt van zijn jachtige zoektocht naar modellen. Een gejaagdheid die in de vormgeving prachtig wordt benadrukt door de schetslijnen zichtbaar te laten. Bert, kom alsjeblieft terug. De kinderen missen je zo! *JN*

Intussen, op de redactie... Peter de Wit

Chef! De strip "De Avonden" van Dick Matena is een groot succes!
En terecht!
Maar wat een onderneming! Honderden pagina's in die tijdrovende stijl!
Geen punt voor Dick.
U heeft gelijk! Hier staat dat hij het volgende boek al heeft klaarliggen.
Weer Reve?
"Nacht und Nebel".
Is dat van Reve!

Sommige strips lijken te *weird* voor drie dimensies. Toch blijkt het werk van **Peter Bagge, Charles Burns** en **Jim Woodring** prima met een extra dimensie uit de voeten te kunnen. Voor Sony Japan sloegen zij aan het modelleren. Hun kleurrijke creaties op Walkman-formaat zijn te koop via automaten in heel Japan. Mocht je even geen reisplannen hebben, dan zijn de ontwerpen ook digitaal te bewonderen via www.e-timecap.com *TD*

Tot nu toe was Mark James Estrens *A history of the underground comics* hét standaardwerk over de Amerikaanse undergroundstrip. Deze status staat nu serieus op het spel met het verschijnen van **Rebel visions. The underground comix revolution 1963-1975** (Fantagraphics; $ 39.95). Auteur **Patrick Rosenkranz** zet daarin met mappen vol foto's en strips werk en leven van pioniers als Robert Crumb, Art Spiegelman en Gilbert Shelton nog eens op een rijtje. Dik tweehonderd pagina's is bij Rosenkranz de verbeelding aan de macht. Zoiets zou voor de Nederlandse hippietekenaars en hun navolgers toch ook mogelijk moeten zijn? *TD*

Ted Benoît werkte twee albums lang in de geest van Edgar P. Jacobs aan de wederopstanding van *Blake & Mortimer*. Zelfs Jacobs' werktempo nam hij daarbij over; Benoît deed al gauw een jaar of vier over een nieuw boek. Daarom houdt hij het na twee *Blake & Mortimer*-albums nu voor gezien, zo meldt hij in het Belgische strip-infoblad *Auracan*. Liever dan weer jarenlang aan *Blake & Mortimer* te zwoegen gaat Benoît schrijven. Hij denkt aan filmscenario's, maar ook een nieuwe strip à la *Ray Banana* zit in de pijplijn. Wie die strip zal tekenen, is nog niet bekend. *TD*

DE BEST VERKOCHTE STRIPS VAN DE MAANDEN SEPTEMBER & OKTOBER 2002

SERIES

1 **Suske en Wiske 276: In de ban van de milt**
2 **Thorgal 27: De barbaar**
3 **Jan Jans en de kinderen 30**
4 **Agent 327 dossier 17: Hotel New York**
5 **Insiders 1**
6 **Kogaratsu 10: Ultiem rood**
7 **Rode Ridder 193: De schat van Carthago**
8 **Wuivende Veder 4: Grote geest**
9 **Vlad 4: Laatste uitweg**
10 **Jaguar 2**

Wanneer je naar de top tien kijkt doen de "oudjes" het nog erg goed. Wil de lezer niets nieuws proberen of is er gewoon geen jong talent?

OVERIG *)

Manhattan Beach 1957 (Hermann/Huppen) 1
Elke raaf pikt (Gibrat) 2
Murena 4 (Delaby/Dufaux) 3
Peter Pan 5 (Loisel) 4
Rapido moderna (Blutch) 5

De Zet-Lijst komt tot stand dankzij de volgende winkels: Bazoon Express, Het Besloten Land, De Boekenhalte, Eppo, Franka, Giles de Geus, Her land van aangvergeten, Lambiek, Leidse Stripshop, Miekes Stripsex, Paard van Troje, Silvester
Ook het commentaar is afkomstig van de deelnemende winkeliers.
*) De lijst "overig" bevat one-shots, tweeluiken en trilogieën

In de vorige ZozoLala meldden we dat met het verscheiden van Nero, tekenaar **Dirk Stallaert** moest omzien naar een andere baan. Vlak na het ter perse gaan van dat nummer werd duidelijk dat hij ervoor heeft gekozen Merho te assisteren met zijn strip *Kiekeboe*. Merho zal zich zelf vooral gaan bezighouden met de scenario's van deze populaire Vlaamse krantenstrip, Stallaert met het tekenwerk. ***HvS***

Het worden drukke tijden voor *Kuifje*-liefhebbers. Met *De wereld van Hergé* heeft *Duistere steden*-scenarist **Benoît Peeters** misschien wel het mooiste achtergrondboek over *Kuifje* op zijn naam staan. Dit najaar voegde Peeters daar met **Hergé, Fils de Tintin** (Ed. Flammarion; € 22,00) een nieuw boek aan toe. In *Hergé, Fils de Tintin* gebruikt hij *Kuifje*-strips als biografisch materiaal om Nader Tot De Mens Hergé te komen. Maar met Peeters boek alleen zijn de Tintinologen nog allerminst klaar. Want zij kunnen zich alvast gaan warmlopen voor de documentaire **Kuifje en ik**, die de Deense regisseur **Andersen Østergard** momenteel aan het draaien is. Uitgangspunt voor de film zijn de legendarische vraaggesprekken die Numa Sadoul met Hergé voerde. *Kuifje en ik* laat naar verwachting nog tot zomer 2003 op zich wachten.
En gelukkig maar, want de *Kuifje*-liefhebber moet efficiënt met zijn tijd omspringen. Dit najaar verscheen **Hergé ou la profondeur des images plates**, waarin stripacademicus **Pierre Fresnault-Deruelle** 43 losse plaatjes uit *Kuifje* van verdiepende teksten heeft voorzien (Ed. Moulinsart; € 19,50).

Daarnaast moet ook nog tijd overblijven voor de biografie over Hergés collega Jacques van Melkebeke, de eerste hoofdredacteur van het weekblad *Kuifje*. Van Melkebeke werkte doorgaans anoniem of onder pseudoniem, maar publicist **Benoit Mouchart** vond het hoog tijd om hem uit de coulissen van de cirkel rond Hergé te voorschijn te halen. Per slot van rekening gaat het om de man die aan de basis heeft gestaan van klassieke albums van onder meer *Corentin, Blake & Mortimer* en... *Kuifje*. **À l'ombre de la ligne claire. Jacques van Melkebeke le clandestin de la B.D.** (Vertige Graphic; € 17,00). ***TD***

Vijfentwintig jaar geleden reed René Goscinny, de legendarische bedenker van *Asterix, Lucky Luke* en vele andere creaties, voorgoed naar het einde van de horizon. Na al die jaren is Goscinny allerminst vergeten. Dat bewijzen **Phil Casoar** en **Jean-Pierre Mercier** in hun eerbetoon **L'album Goscinny** (Ed. De les Arènes; € 32,00; ISBN 2-912485-45-2). Met medewerking van dochter Anne Goscinny en vele anderen brengen zij Goscinny's meesterlijke bijdragen aan de stripgeschiedenis weer levendig in herinnering. Meer info: www.goscinny.net ***TD***

Eind september is **Corto Maltese** tot leven gekomen op het witte doek in de Franse bioscopen. Anderhalf uur duurt de animatiefilm met als titel *La cour secrète des arcanes*. De film is losjes geïnspireerd op de strip *Corto in Siberië*. Meer info: www.cortolefilm.net. Ter gelegenheid van de film zagen Casterman en het tijdschrift *Geo* beiden wel brood in extra uitgaven. Casterman publiceerde het officiële "making of"-boek en *Geo* bracht gelijk maar een driehonderd pagina's dikke, uitbundig geïllustreerde special over Hugo Pratts strip (€ 30,00). Meer info: www.geomagazine.fr. ***TD***

Tien jaar geleden verenigden stripliefhebbers uit Brabant zich in de Brabant Strip vzw. Dit feit is vooral vermeldenswaardig omdat de vereniging besloot tot de uitgave van **Brabant Strip Magazine.** In de loop der jaren is dit blad uitgegroeid tot een gedegen stripinformatieblad met specifieke aandacht voor de Vlaamse (kranten)strip. In het blad vallen over het algemeen weinig kritische teksten te lezen. De artikelen getuigen echter van liefde voor het onderwerp en een flinke portie historisch besef. De laatste jaren heeft het blad bovendien aan kwaliteit gewonnen en vult het duidelijk een gat in de stripinformatievoorziening. Opmerkelijke nummers waren het nummer over Follet, de Eisner-editie en de Franka-magazine met een cover waarvoor Kuijpers zich achteraf vast zal hebben geschaamd. Omdat de nijvere makers zich in editie 100 van het blad vertwijfeld afvragen hoe lang ze het nog vol zullen houden, wensen we onze Brabantse collega's veel inspiratie en doorzettingsvermogen toe voor de komende honderd nummers. ***JN***

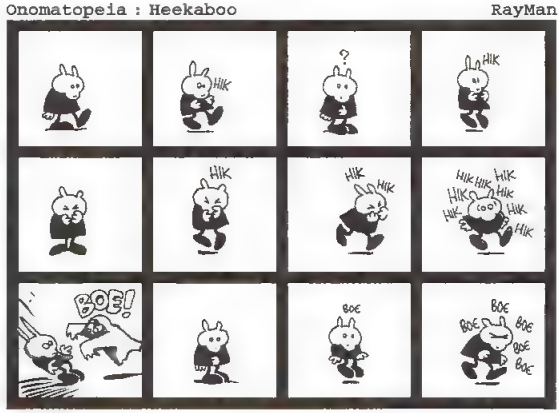

Agenda

Nog tot en met 12 januari in Galerie Blik: de expositie **100 % kartoen** met origineel werk van o.a. Lamelos, Gideon Borman en Natalie Hanssen. Galerie Blik, Oostzeedijk Beneden 193, Rotterdam, www.blik.net.

Tot 26 januari in het Belgisch centrum van het Beeldverhaal: een expositie rond de oertijdstrips van **Sirius Tot 3 maart** uitgebreid aandacht voor de koene speurder *Lefranc* van **Jacques Martin en Gilles Chaillet**. En **21 januari** opent een overzicht van het werk van niemand minder dan **Hermann**. Te zien **tot 18 mei**. Dus druk zal het zeker worden, daar op Zandstraat 20 in Brussel.

Tot 26 januari in het Bonnefantenmuseum, Maastricht, de expositie **The lost comics tribe**. Er is werk te zien van de harde kern van de medewerkers aan het striptijdschrift *Thank God it's ugly*, o.a. Marcel Ruijters, Chris Crielaard, Klemencic. Niet geschikt voor fijnbesnaarde zielen, des te meer voor avontuurlijke oogballen. Meer info www.bonnefanten.nl.

Van 29 november 2002 tot en met 31 januari 2003 exposeert **Teun Berserik** zijn illustratief werk in Den Haag. De expositie is in de Zwaardstraat 16. Het pand is van maandag tot en met vrijdag toegankelijk van 10.00 tot 17.00 uur. Maar om binnen te komen, moet u wel bellen bij de buren (Donald Janssen Ontwerpers).

Van 23 tot en met 26 januari is **Angoulême** weer een lang weekend lang de striphoofdstad van de wereld. Eregast is deze editie François Schuiten. Daarnaast is er aandacht voor – onder veel anderen – Reiser, Rosinski en gastland Korea.
Meer info: www.labd.com

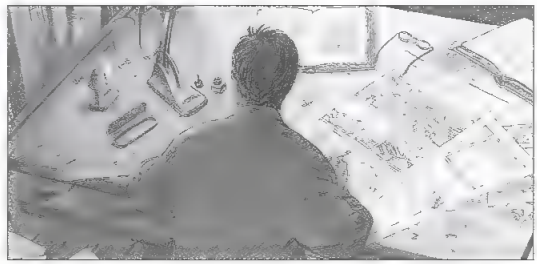

Nooit Geweten

Yslaire & Balac: Samber 1: Minder is meer ...

Uitgeverij Glénat publiceert binnenkort een geheel herziene uitgave van één van haar mooiste stripreeksen: *Samber* van Yslaire. De auteur kleurde het werk opnieuw in en de Nederlandse editie krijgt eindelijk een betere vertaling – en dan ook nieuwe titels, mogen we hopen. Wie nog eens wil genieten van ouderwets vakmanschap kan zijn hart ophalen aan het herlezen van dit historisch drama vol liefde en dood, en wie ook nog wat nutteloze kennis wil vergaren kan dit stukje verder lezen.

Laten we het eerst even over een andere strip hebben, een onbekende strip van hier te lande al even onbekende auteurs: *Rapport over blinden* van Alberto Breccia en Ernesto Sábato. Voor uitgeverij Sherpa bereidde ik enkele jaren geleden een Nederlandse editie voor van deze strip die (voor zover ik weet) alleen in het Spaans en Frans verschenen is (Uiteindelijk ging de uitgave niet door vanwege de extreem hoge financiële eisen van Breccia's agent, die een beperkte Nederlandse oplage onmogelijk maakten.) Ik was op zoek naar het boek van Sábato, waarop Breccia's strip geïnspireerd was. Het bleek geen roman te zijn, maar een novelle die deel uitmaakte van een groter verhaal, *Over helden en graven*, ooit zelfs in het Nederlands bij Meulenhoff verschenen en sinds lang uitverkocht.

Rapport over blinden functioneerde als manuscript in het kader van een groter (liefdes)verhaal. Het was het manuscript van de waanzinnige vader van de hoofdpersoon, een symbolisch geschrift met racistische ondertoon: de ik-figuur in het manuscript ontdekt dat de blinden in zijn samenleving (het verhaal speelt zich af in Buenos Aires) in feite geen gehandicapte medemensen zijn, maar monsterachtige wezens, die zich terugtrekken in onderaardse gewelven en grotten en van daar uit een kwaadaardige invloed uitoefenen op de wereld.

Wie *Samber* gelezen heeft, herinnert zich ongetwijfeld het manuscript van de waanzinnige vader, *De oorlog van de ogen*, een al even symbolisch geschrift met racistische ondertoon. En ook hierin staan ogen/zien/blind-zijn centraal: het is het verhaal van een rassenstrijd tussen mensen met verschillend gekleurde ogen; het ras met de rode ogen is het vervloekte ras, de verpersoonlijking van het kwaad... Het manuscript verleent het drama van liefde en dood in *Samber* een symbolische onderlaag.

Yslaire vermeldt nergens Sábato als een van de inspiratiebronnen voor *Samber*. Wellicht kent hij het niet. Maar mocht u de toenmalige scenarioschrijver van *Samber*, Balac alias Yann Lepennetier, nog eens tegen het lijf lopen op een gemiddeld Frans stripfestival, aarzel dan niet om tijdens het signeren van uw boek even *en passant* de Franse titel *Rapport sur les aveugles* te laten vallen. Als hij dan een krankzinnige blik in de ogen krijgt, is het raadzaam uw boek snel uit zijn handen te trekken en er als een speer vandoor te gaan ... ***Mat Schifferstein***

Ook nutteloze kennis? Stuur tips voor deze rubriek naar: zozolala@antenna.nl

Prijsvraag

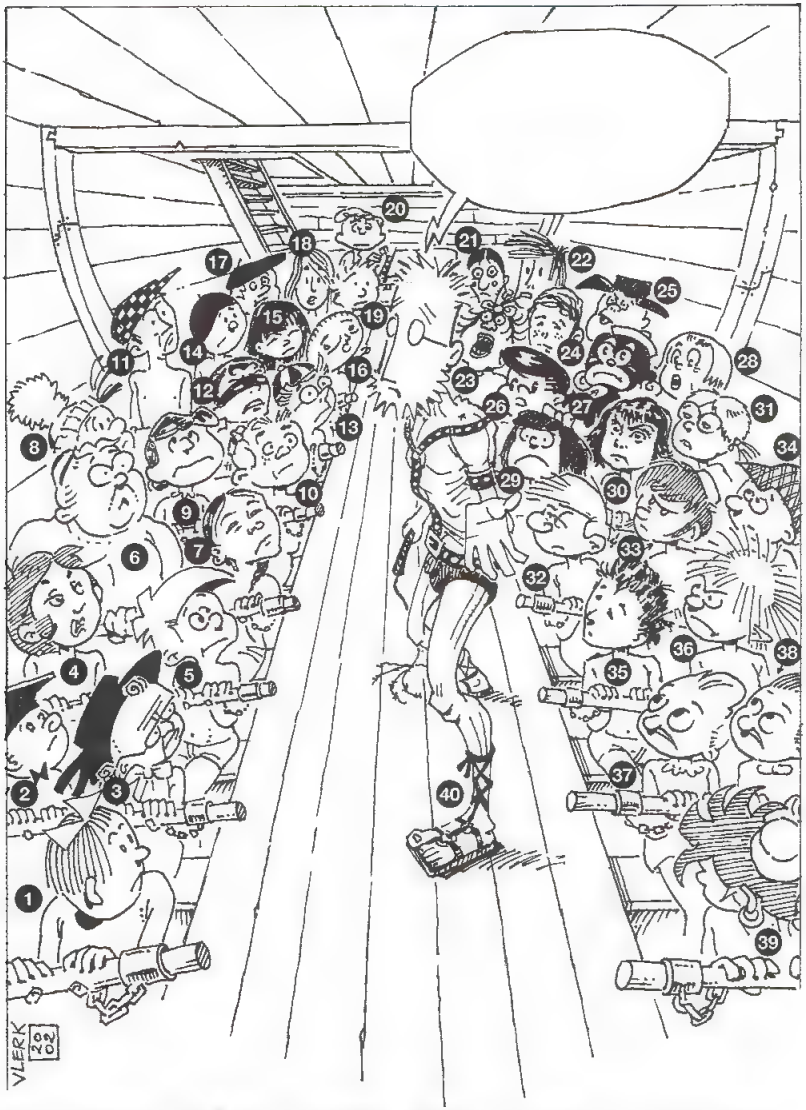

Tekenaar **VLERK** heeft een stel broedjes van stripkinderen in benarde omstandigheden uitgebeeld

Test uw stripkennis en meld ons **welke wichtjes aan de banken gekluisterd zitten** en **wie hun kwelgeest is**
Om het niet te gemakkelijk te maken willen we tevens weten **wie hun geestelijke vaders zijn**

Bij gelijke score wint diegene die op de meest originele wijze **de tekstballon weet te vullen**
5 winnende inzendingen ontvangen naar keuze een exemplaar van **Net Echt** of **Kustbewoners**

Oplossingen voor 1 februari 2003 opsturen naar
Postbus 344, 3720 AH te Bilthoven (Nederland)

"Er is niets mooiers dan te verdwalen
in een plaats die je dacht te kennen"

Naar de vuurtoren met **Dylan Horrocks**

Dylan Horrocks is de schepper van Hicksville, het Nieuw Zeelandse stadje waar elke stripliefhebber wel zou willen wonen. In Hicksville is het stripverhaal de dominante cultuurvorm. Er is een uitstekende stripspeciaalzaak, winkels zijn genoemd naar bekende strips en de bewoners zijn altijd in voor een praatje over het beste album dat ze de laatste tijd gelezen hebben. Bovendien staat aan de kust van Hicksville een vuurtoren met daarin een collectie stripklassiekers om je vingers bij af te likken: spraakmakende stripreportages van Winsor McCay, geraffineerd erotisch werk van Hergé, het legendarische samenwerkingsproject van Pablo Picasso en Federico Garcia Lorca. De ultieme stripbibliotheek: vol meesterwerken die gemaakt hadden kunnen zijn als de stripgeschiedenis meer speelruimte had geboden aan creatieve talenten in plaats van deze af te schrikken of te ontmoedigen.

Met Hicksville *tekende Dylan Horrocks een meeslepende ode aan het stripverhaal en aan zijn vaderland. Het boek verscheen in 1998 en vestigde Horrocks' reputatie als een van de meest veelbelovende auteurs van de laatste jaren. Inmiddels werkt de Nieuw-Zeelander aan de opvolger van* Hicksville: Atlas. *Alweer een opzienbarende strip vol prikkelende verwijzingen, rake observaties en diepere lagen.*

Het beeld van de vuurtoren met de verloren stripklassiekers is erg krachtig. Weet je nog wanneer dat voor het eerst bij je opkwam?

"Ik droom er eigenlijk al mijn hele leven van om zulke 'verloren stripschatten' te vinden: strips getekend door de beste schilders en schrijvers of onbekende meesterwerken van bekende stripmakers. Stel je bijvoorbeeld een stapel nieuwe boeken van Hergé voor! Zo zijn er duizenden strips, die ik maar al te graag zou willen vinden en lezen. Bijna altijd gaat het om boeken die helaas niet bestaan. Toch zijn mijn dromen een paar keer werkelijkheid geworden. Als kind fantaseerde ik er bijvoorbeeld over dat ik het kinderboek *Moem* als stripboek kon lezen. Jaren later ontdekte ik dat dat echt bestaat: Tove Jansson en haar broer bleken decennialang *Moem*-krantenstrips te hebben getekend. Toen kwam de dag dat iemand me een exemplaar van zo'n *Moem*-stripboek uit de jaren vijftig toestuurde. Het was fantastisch: dat boek had absoluut in de vuurtoren van Hicksville gestaan.

Af en toe hoor ik ook wel eens verhalen van mensen over een of andere verborgen collectie baanbrekende strips die door een bejaard familielid of zo zijn getekend en die weinig mensen ooit hebben gezien. Dat soort dingen maakt me echt ademloos van opwinding."

Waaraan dank je eigenlijk je voorliefde voor strips?

"Dat heeft te maken met mijn jeugd. Ik groeide op in Auckland, aan de rand van de Waitakere Ranges, in een huis omringd door het regenwoud. Een prachtige plaats, niet ver van de plek waar de film *The piano* is opgenomen. Mijn ouders zijn academici. Ze zijn gescheiden toen ik zeven was, maar mijn zusje en ik brachten eveneveel tijd door met elk van hen. Toen ik jong was, onderwees mijn vader letteren en specialiseerde zich in film, Amerikaanse poëzie en literaire theorie. Tegenwoordig leidt hij de faculteit Film, televisie en media van de uni-

Horrocks getekend door Fleming

versiteit van Auckland. Mijn moeder doceert sociale antropologie. Zodoende was het huis altijd vol met boeken, kunst, ideeën, films én strips. Mijn vader was altijd op zoek naar Amerikaanse comics als *Captain Marvel*, EC Comics en de *Donald Duck*-strips van Carl Barks. Tijdens mijn jeugd waren er dus altijd meer dan genoeg goede strips in huis: een mengeling van Carl Barks, *Kuifje*, *Asterix*, *Pilote*, *Peanuts*, Robert Crumb en meer. Daardoor heb ik strips al op zeer vroege leeftijd omarmd en wilde ik stripmaker worden vanaf het moment dat ik een pen kon vasthouden. Dat werd zowel door mijn vader als mijn moeder aangemoedigd. Mijn eerste echte tekenbord kreeg ik op mijn veertiende verjaardag van mijn moeder.

Vooral Hergé was een belangrijke inspiratiebron. Ik herlas elk deel van *Kuifje* tot het uit elkaar viel. Het sprak me aan dat het rijke, gelaagde verhalen waren, geen onbenullige strips. Ik denk dat het vooral *Kuifje* was, dat me het gevoel gaf dat je al je ambities als schrijver en kunstenaar kon bevredigen met het maken van strips."

In *Atlas* keren veel personages en motieven uit *Hicksville* terug. Wat is daarmee je bedoeling?

"*Atlas* is als een soort vervolg op *Hicksville*. In directe zin: in het vierde hoofdstuk van *Hicksville* bezoekt Grace de auteur Emil Kópen in Cornucopia, de latere setting van *Atlas*. Meer in het algemeen: na het creëren van de denkbeeldige stad Hicksville kon ik de verleiding niet weerstaan om nu eens een heel fictief land te scheppen!"

Hicksville heb je aanvankelijk voorgepubliceerd in je comicreeks _Pickle_. Voor het boek heb je uiteindelijk zo'n veertig pagina's hertekend. _Atlas_ verschijnt nu ook eerst in comic-vorm. Ben je van plan om de boekversie van _Atlas_ uiteindelijk ook zo uitgebreid te herzien?

"Nou, ik heb het hele verhaal in grote trekken gepland, maar gebruik doelbewust geen volledig scenario. Elke aflevering schrijf ik apart. Dat doe ik vooral om een probleem te vermijden dat ik met het maken van *Café Underground* heb ervaren. Dat schreef ik tussen 1985 en 1989 met als doel er de voornaamste strip in *Pickle* van te maken. Ik werkte heel gedetailleerd: zelfs de lay-out was grotendeels al klaar. Tegen de tijd dat ik hoofdstuk vier of vijf aan het tekenen was, was het heel saai en slaafs werk geworden – zonder enige verrassing of gevoel van vrijheid. Dat was de reden waarom ik bij *Hicksville* vanaf *Pickle 2* begon vanuit een klein idee en gaandeweg bekeek waar het heen ging. Pas toen ik al een heel eind op weg was, heb ik de antwoorden op de grote kwesties van het verhaal uitgewerkt. Bijvoorbeeld waarom iedereen Dick Hamburger haat en wat er in de vuurtoren te vinden is. Ik hechtte veel waarde aan het feit dat ik het hele verhaal een andere wending kon geven als ik dat wilde, zoals dat met hoofdstuk vier gebeurde waarin de verhaallijn plotseling veranderde. Bij *Atlas* wil ik dat zelfde gevoel van vrijheid hebben.

Natuurlijk betekent het feit dat het verhaal in losse afleveringen verschijnt, dat die comics een eerste versie bieden. In een ideale wereld zou ik aan het eind het hele verhaal opnieuw schrijven en tekenen. Maar als ik dat deed, maakte ik waarschijnlijk niet meer dan twee boeken in mijn hele leven. Dus moet ik tevreden zijn met wat kleine veranderingen."

Het land Cornucopia doet sterk denken aan Oost-Europa. Ook roept het herinneringen op aan de Balkanstaat Bordurië uit *Kuifje*. Toeval?

"Niet echt. Het lijkt inderdaad veel op Bordurië. Het *Kuifje*-album *De scepter van Ottokar* is gewoon de belangrijkste inspiratie voor Cornucopia. Dat laat ik trouwens ook in *Hicksville* doorschemeren wanneer ik ergens de voorplaat van *Het gebroken oor* parafraseer. Niettemin stamt het ook voor een deel van de reis naar Joegoslavië die mijn vrouw Terry en ik maakten in 1990. Dat was aan de vooravond van de verkiezingen die Tudjman tot president van Kroatië zouden maken; er hing toen reeds veel spanning in de lucht. Het land maakte een grote indruk op mij. Het was zo anders dan Nieuw-Zeeland of Engeland, waar ik toentertijd woonde. Misschien is het omdat het voelde alsof ik in Bordurië was – maar om een of andere reden nam het werkelijk bezit van mijn verbeelding voor een tijdje. De burgeroorlog die volgde, heeft mijn herinnering aan die reis nog levendiger gemaakt. Het verzinnen van zulke werelden en plaatsen is een belangrijk onderdeel van het tekenen en schrijven voor me."

Is dat ook de reden waarom kaarten zo'n grote rol in je werk spelen?

"Cartografie is een veel voorkomend thema in de geschiedenis en kunst van Nieuw-Zeeland. Een van mijn voornamen is Kupe: naar de eerste Maori ontdekkingsreiziger die Nieuw Zeeland - of Aotearoa ontdekte. De geschiedenis van de Maori en de mondelinge tradities worden beheerst door de kolonisatie van het land. Toen de Europeanen kwamen, eerst Abel Tasman in de zeventiende eeuw en James Cook een eeuw later, was hun eerste handeling het in kaart brengen van het land. Tasman en Cook waren zowel ontdekkingsreizigers als cartografen. Veel van de negentiende-eeuwse koloniale geschiedenis van Nieuw-Zeeland draaide rond het opmeten van het land.

Gedeeltelijk om het land op te eisen of om te bepalen wiens eigendom het was. Nog steeds zijn sommige stukken van Nieuw-Zeeland omstreden en eisen de Maori hun land terug.

Voor mij persoonlijk hebben kaarten ook een andere betekenis: die van het creëren van werelden en plaatsen. Mijn favoriete boeken als kind waren *Narnia* van C.S. Lewis en Tolkiens *In de ban van de ring*. Ook vertelde ik al over *Moem* door Tove Jansson. In al deze boeken worden met behulp van kaarten hele werelden gecreeërd: Narnia, Midden-Aarde, Moemvallei. Daarnaast speelde ik in mijn tienerjaren heel wat *dungeons & dragons*-rollenspelen. Als spelleider heb ik uren doorgebracht met het tekenen van kaarten van denkbeeldige werelden, die de spelers en ik dan samen onderzochten.

Dit klinkt allemaal door in *Atlas*. Er zit ook een interessant filosofisch aspect aan. Denk bijvoorbeeld aan Baudrillards ideeën over 'de kaart die aan het gebied vooraf gaat', of aan het fantastische boek van Mark Monmonier, *How to lie with maps*. Dat is een soort bijbel voor me."

Werk je momenteel nog aan andere projecten dan *Atlas*?

"Ik schrijf een maandelijkse serie voor uitgeverij DC Vertigo genaamd *Hunter. The age of magic*. Daarin borduur ik voort op Neil Gaimans *Books of magic*-reeks. Daarnaast werk ik voor Top Shelf momenteel aan een strip met de werktitel *Secret comics*: een erotische strip die draait om de ontdekking van een verborgen verzameling pornografische strips van een overleden striptekenaar."

Daarnaast vind je ook nog de tijd om colleges te geven over strips en beschouwingen te schrijven over het beeldverhaal. Wat betekenen strips op een meer theoretisch vlak eigenlijk voor je?

"Ha, dat is een belangrijke vraag! Daar heb ik een tijdje geleden een lang stuk over geschreven voor *The Comics Journal: Inventing comics. Scott McCloud's definition of comics (integraal te lezen op Horrocks' website, red.)*. Het komt erop neer dat ik definities, zoals die van McCloud van het stripverhaal, zie als een soort landkaarten. Dat wil zeggen: ze zijn even noodzakelijk als fictief. Zoals Mark Monmonier het zegt: alle landkaarten liegen. Er is niets objectiefs aan landkaarten of definities, het zijn sociale constructies.

Vandaar dat er naar mijn mening niet één correcte definitie van strips is, maar zeer veel verschillende. De definitie van Scott McCloud is daar een van. Ik draag zulke kaarten of definities het liefst als een soort atlas in mijn geestelijke bagage. Zo helpen ze me het gestaag groeiende striplandschap te verkennen en interessante uithoeken te ontdekken die ik anders gemist zou hebben. Als ik slechts één kaart of definitie zou gebruiken, zou ik het risico lopen om een overvloed aan prachtige verborgen plaatsen te missen.

Ik probeer altijd voor ogen te houden dat kaarten een fictieve versie van het landschap bieden. Ze hebben hun eigen schoonheid en rijkdom, maar kunnen het echte landschap nooit vervangen. Integendeel, dat zal altijd een manier vinden om je te verrassen en te verbijsteren – zelfs wanneer je denkt het behoorlijk vastgelegd te hebben op je kaarten. Eigenlijk is er niets mooiers dan te verdwalen in een plaats die je dacht te kennen. Ik verdwaal voortdurend in strips."

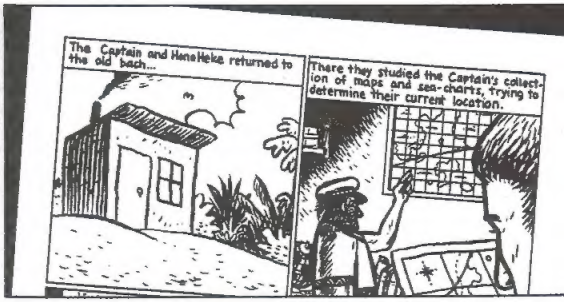
The Captain and HoneHeke returned to the old bach...
There they studied the Captain's collection of maps and sea-charts, trying to determine their current location.

Je werk staat bol van de verwijzingen naar de stripgeschiedenis. Ben je niet bang om een deel van het lezend publiek van je te vervreemden door zo te hameren op de stripgeschiedenis?

"Soms ben ik inderdaad bang dat het meeste van wat ik schrijf slechts betekenis heeft voor andere striplief-hebbers. Maar wat kan ik er aan doen? Het zit nu eenmaal in me. Ik zie strips als een van de landen waarin ik ben opgegroeid – naast Nieuw-Zeeland. Het is deel van mijn moedertaal en cultuur. Op de zelfde manier dat ik een schrijver ben uit Nieuw-Zeeland, ben ik ook een stripmaker. Zo gezien kan ik niet anders dan over die wereld schrijven.

Het verwijzen naar strips is dus wat mij betreft niet per se navelstaarderig. Zoals een Indonesische schrijver over Indonesië zal schrijven, en daarmee indirect over universele thema's, zo kan een stripmaker op zo'n manier strips in zijn werk gebruiken dat iedereen er iets uit kan halen. Kijk, ik ben geen koning of bijzonder geïnteresseerd in royalty, toch weerhoudt dat me er niet van om *King Lear* een geweldig stuk literatuur te vinden. Dus zie ik ook niet in waarom het een probleem zou zijn als mensen over strips en striptekenaars schrijven.

Het is uiteindelijk allemaal een kwestie van perspectief. Je kunt het vergelijken met de landkaarten die hier in Nieuw-Zeeland voor de grap worden verkocht. Daarop staat Nieuw-Zeeland pal in het midden afgebeeld in plaats van helemaal rechtsonder. Opeens is Nieuw-Zeeland het centrum van de wereld. Dan zien de dingen er plotseling heel anders uit."

Alfred Eichholtz m.m.v. Toon Dohmen

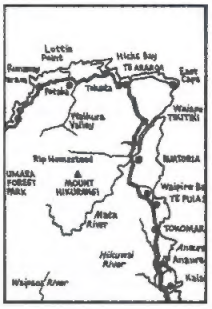

De betekenis van kaarten.

Stripvoorspelling

De te verschijnen albums zijn gerangschikt naar door de uitgevers opgegeven verschijningsdata. In werkelijkheid verschijnen ze echter vaak later. Achter elk album staan de prijs (in euro's) en de uitvoering (slappe kaft/harde kaft) vermeld. Het cursieve commentaar is van de ZozoLala-redaktie.

Te verschijnen in de komende twee maanden

Big Balloon

Casper & Hobbes 12: Beter dan nu wordt het nooit (Watterson) 9,25; sk.
Dilbert 6 (Adams) 7,95; sk.
Familie Doorzon 26: Doorzon te koop (De Jager) 5,95; sk.

Casterman

Achter de schermen van de macht 3 (Richelle/Delitte) hk.
Canardo 0: Van niksdoen krijg je dorst (Sokal) Casterman; hk. *Herziene herdruk.*
Fog 4: De zielendoder (Bonin/Seiter) 9,25; hk.
Jaguar 2 (Dufaux/Bosschaert) sk.
Kuifje facsimile: De schat van Scharlaken Rackham (Hergé) hk.
Lefranc15 (Martin/Simon) sk.
De Rochesters 2: Geen nieuws van Claudius (Wurm/Dufaux) 4,75; sk.
De romantici 2: Firenze (Lenaerts/Duchateau) 4,75; sk.
S.T.A.R. 2 (Delperdange/Cayman) 4,75; sk.
De stem van het volk 2: De vermoorde hoop (Tardi/Vautrin) 19,50; hk. *Nieuwe tactiek van Casterman: net zo lang wachten met vertalen van een reeks totdat meerdere albums achter elkaar kunnen worden uitgebracht.*
Wereld van Edena 5: Sra (Moebius)

Dupuis

De Boss 5: Hier tekenen! (Bercovici/Zidrou) 4,20; sk.
Buck Danny 50: Sabotage in Texas (Bergese) 4,20; sk.
Cedric 17: Wie heeft het licht uitgedaan? (Laudec/Cauvin) 4,20; sk.
Cedric leesboek 1: Mijn pappa is astronaut 3,95; sk.
Jessica Blandy 21: De grens (Renaud/Dufaux) 4,50; sk of 8,99; hk.
Kid city 1: De rattenkoning (Bouden) 3,95; sk.
De Kraai 5: De Kraai werpt de lont in het kruit (Lax) 4,50; sk.
Parker en Badger 1: Een duo uit duizend (Cuadrado) 4,20; sk.
Sammy 1 t/m 5 (Jean-Pol/Cauvin) 4,20; sk.
Bart Simpson 3: De duivel op aarde (Diversen) 3,75; sk.
Zwarte olijven 3: Gij zult een bokje niet koken in de melk van zijn moeder (Guibert/Sfar) 8,99; hk.

Lombard

Alles van Vance 1: Waargebeurde verhalen (Vance/Duval) 4,99; sk en 14,99; hk. *Bundel eerder in het weekblad Kuifje verschenen korte verhalen.*
James Healer 2; sk.
Silex Files 2; sk.

Oog & Blik

Affiches (Mattotti) 29,95; hk.
Het geluid van rijp (Mattotti/Zentner) 24,95; sk.
Waiting for food 3 (Crumb) 17,95; hk.

Silvester

Gilles de Geus 6 (Kolk/De Wit) 6,99; sk. *Herdruk.*
Gilles de Geus 9: 90-60-90 (Kolk/De Wit) 12,50; sk. *Oblong, zwart-wit sneakpreview van de nieuwe Gilles.*
Medicijnman 1: Een wolk op pootjes (Van de Pol) 9,99; sk. *Herkansing voor autobio stripmaker Michiel van de Pol na zijn geflopte debuut bij De Prom.*
Muziekbuurters 2 (Westervoorde/Geradts/Kolk) 5,99; sk.
Oktoknopie 3 (Leever) 5,99; sk.
Scribbly 3: Doe maar iets creatiefs (Arends) 9,99; sk.
Sidi en Smook 1 (De Boer) 5,99; sk. *Van Felix Fluks-scenarist Kees de Boer.*
Wuivende veder (Juillard) 75,00; luxe. *De delen 1 en 2 in één band.*

Standaard

F.C. De Kampioenen 25: Sergeant Carmen (Leemans) 3,99; sk.
Jerom 50 jaar-trilogie
Marc Sleen 80 jaar
Nero klassiek 43: De witte parel (Sleen) 4,90; sk.
Nero klassiek 44: De driedubbelgestreepte (Sleen) 4,90; sk.
Orphanimo 1: Inpakken en wegwezen; sk.
Rode Ridder 194: De golem (Biddeloo) 3,50; sk.
Suske en Wiske 277: De verdwenen verteller (Verhaeghe) 3,60; sk of 36,95; luxe. *Een lichtelijk profetische titel.*
Urbanus 97: De zabberflipgekte (Linthout/Urbanus) 3,99; sk.

Niet aangekondigd toch verschenen

Ambrosius 7: Krankenstein (Orion/Gideon) Ambrosius; 7,95; sk.
Aquanauten 2: De container; Talent; 8,95; sk.
Arvandor 2: De gevangen zielen (Stoffel/Thomas) Arboris; 6,95; sk.
Atalante 2: Nautilia; Blitz/ Millennium; 8,95; sk.
Biggles presenteert 4: De Big Show 2; Miklo; 12,25; sk.
Blauwe hagedis 3: Bloedbloemen; Talent; 7,50; sk.
Bloed & stilte 12: De stempel van Kaïn II; Talent; hk.
Bloodline 4: Tussen twee werelden; Vinci; 13,95; hk.
De clan van de draak: Brandstapel; Talent; 7,50; sk.
Coma 1: Vincent (Dupré) Glénat; 11,95; hk. *Van de maker van Sarah en Robin. Zie Het laatste oordeel.*
Chrome 1: Matera prima (Pion) sk. *Gelikte cyber-thriller die je eerder bij uitgeverij Talent zou verwachten.*
Cordelia 3: Kan ze kussen! (Ilah) Oogachtend; 9,00; sk.
Dirk & Desirée 11: Mag dit? (De Kort) Big Balloon; 6,95; sk.
Doodgewone waanzin 1: Lewis Anderson; Talent; hk.
Elfquest 61: Het lot van een stamhoofd; Arboris; 6,50; sk.

Finn 1: Zwevend woud; Talent; 7,50; sk.
Golden City 4: Goldy; Blitz/ Millennium; 8,95; sk.
De huurling 12: Het losgeld (Segrelles) Arboris; 6,50; sk en hk.
Max Fridman 4: Rio de Sangre (Giardino) hk. *Zie elders in deze ZozoLala.*
Jan, Jans en de Kinderen 30 (Studio Kruis) Sanoma; 4,95; sk.
Kathedra 1: De reis (Ange/Castaza) Talent; 7,50; sk. *Fantasy.*
Kinderleed komix 1 (De Heer) senoeni.net; 5,00; sk. *Soepel vertelde*

grappen uit het leven van stiefmoeder Margreet de Heer. Zie Acacialaan.

Kronieken van de zwarte maan specials 1: Ghorghor Bey (Ledroit/Froideval) Arboris; 6,50; sk.

De Leidsche Nachtwacht (Vandermeij) Rabobank; sk. *Een frisse blik op Rembrandt door de maker van de Pinguïns.*

Frank Lincoln 2: Offshore; Talent; 13,95; hk.

Lipstick 3: De non pikt alles; Vinci; 13,95; hk.

Mandrill 4: Vrije val (Baruti/Giroud) Arboris; 6,50; sk.

Meester van het spel: Baarmoeder; Talent; 7,50; sk.

Axel Moonshine 30: De verzoening (Ribera/Godard) Arboris; 6,50; sk.

Nero 159: De Bonobo's (Sleen) Standaard; 4,60; sk.

Nero Klassiek 41 en 42 (Sleen) Standaard; 4,60; sk.

De onsterfelijken 2: De wil van het kwaad; Blitz; hk.

Op zoek naar de verloren tijd 2: In de schaduw van de bloeiende meisjes 1 (Heuet) Atlas; 16,50; hk.

Opaal 2: Schaduwkant van het magische boek (Pellet/Arleston) Talent; 8,95; sk.

Overzee 1: De poort van het kwaad (Alessandrini/Beretta) Arboris; 6,95; sk.

Johan Pikbroek 4: In Amerika (Uderzo/Goscinny) Albert René; 4,99; sk.

Het rad 1: Voorspelling van Korot; Blitz; 8,95; sk.

Het rad 2: De zeven strijders van Korot – I; Blitz; hk.

Rood gedicht 1: Eliska; Blitz/ Millennium; 8,95; sk.

Rooie oortjes 24 (Dany) 4,99; sk.

De Schorpioen 3: Het kruis van Petrus (Marini/Desberg) 4,99; sk.

Stadsvertellingen 2: Rochecardon II; Blitz; hk.

Terreur (Follet) Lombard; 6,50; sk. *Voor het eerst sinds tijden weer nieuw werk van zeventiger René Follet (Steven Severijn)*

Toran 1: Laona (Piongeon/Peynet) Talent; 7,50; sk. *Fantasy.*

Tower 3: Solo; Vinci; 13,95; hk.

Michel Vaillant stelt voor: Onuitgegeven Toppers 4 (Graton) Graton Ed.; sk.

Verloren paradijs 1: De hel; Blitz/ Millennium; 8,95; sk. *Aardige psychedelische fantasy.*

De vlucht van de kloothommel (Kim) Oogachtend; 14,00 sk. *Humor van de maker van Uitzonderlijk zwaar vervoer.*

De wind der goden 15: De wonderbaarlijke reis (Cothias/Gioux) Glénat; hk.

Woestelingl: Montorgeull (Kraehn) Talent; 8,95; sk. *Van de auteur van Spoorloos.*

Zakkenloper en Blasius: Bij de Taaietenen (Hislaire) Arcadia; 49,99; luxe.

Zang van de vampiers: Levensvormen; Talent; 7,50; sk.

Uno Mundo wereldstrips

In het buitenland verschijnen stapels prachtige strips die ons taalgebied amper bereiken. Kwaliteit kent echter geen grenzen. Daarom hieronder een selectie van de meest opvallende buitenlandse titels van de laatste twee maanden. De prijzen in euro's vallen bij importtitels doorgaans wat hoger uit.

Tekstloos

Ars simia naturae (F.C.) L'Oeil du serpent; 23,50. *Beschouwende zinkdrukstrip van de maker van Hortus sanitatis.*

Blood song. A silent ballad (Drooker) Harcourt; $ 20.00; sk. *Een fraaie animatiepreview is te vinden op Drookers site www.drooker.com. Tegelijkertijd verscheen een herdruk van Drookers prachtige, tekstloze grote-stadsode Flood.*

Les bandes dessinées

La bête (Chabouté) Vents d'Ouest; sk. *Plattelandsthriller in Comès-achtige stijl.*

La bouille (Troub's) Rackham; 15,00. *Ironische eco-strip.*

Broderies (Satrapi) L'Association; 17,00; sk. *Bundel waar gebeurde verhalen over Iraanse vrouwen door de maakster van Persepolis.*

Carnets d'Orient 6: La guerre fantôme (Ferrandez) 14,95. *Voor het eerst sinds jaren weer een nieuw deel in Ferrandez' Oriëntaalse dagboeken.*

Ceux qui t'aiment (Davodeau) Delcourt; 12,50; sk. *Voethalthriller van de maker van De stroman.*

Chronologie d'une oeuvre 3: 1935-1939 (Hergé) Moulinsart; 105,50; hk.

Comment ne rien faire (Delisle) La Pastèque; 17,00. *De Kunst van het Nietsdoen verklaard door de getalenteerde auteur van Shenzhen.*

Le cri du peuple 2: L'espoir assassiné (Tardi/Vautrin) Casterman; 18,00; hk.

Douce confusion (Josso) sk. *Debuut van Olivier Josso.*

Gloriande de Thémines (Croci) EP Ed. *Gothisch drama van de auteur van Auschwitz.*

Le Grand Livre des recherches (Civiello) Delcourt; 12,50. *Waarin de auteur van Kiem van de waanzin zichzelf afbeeldt als een GTT, oftewel een Grote Tekenende Trol. In Frankrijk is het vierde deel van de Kiem overigens zojuist verschenen.*

La jeunesse de Bill Baroud (Larcenet) Fluide Glacial; hk. *Ironische visie op de Burgerrechtenbeweging in het zuiden van de V.S.*

Journal 4 (Néaud) Ego Comme X; 22,00; sk. *Nieuw deel van de stripdagboeken van de jonge Franse incarnatie van Hans Warren.*

Lincoln 1: Crâne de bois (Jouvray/Jouvray) Paquet; hk. *Eigenzinnige western van de broertjes Jouvray.*

Lupus 1 (Peeters) Atrabile; 17,00; sk. *Sf van de maker van Pilules bleues.*

Mish mash (Blutch) Cornélius; 21,00. *Korte verhalen van de maker van Rapido moderna.*

Momo le coursier (Margerin) Albin Michel; 10,95; hk. *Gags over een brommerkoerier door de maker van "herinnert-u-zich-deze-nog" Lucien.*

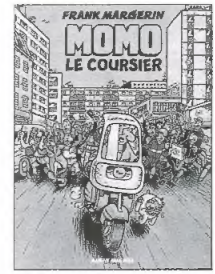

OuBaPo 2 (Diversen) L'Association; 20,00. *Vormexperimenten van o.a. Killoffer, Menu en Ayroles.*

Quartier lointain 1 (Taniguchi) Casterman; 12,50. *Japanner van middelbare leeftijd blikt terug op zijn jeugd. Psychologische manga van de maker van L'homme qui marche.*

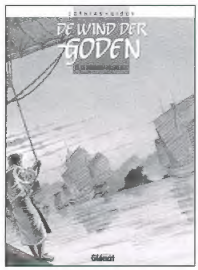

Pawa (Stassen) Delcourt; 10,98; sk. *Achtergronden bij Stassens Ruanda-strip Deogratias.*

Thomas, ou le retour du Tabou (Bourhis) Humanoïdes Associés; sk. *Mellow portret van de fameuze jazzclub Tabou in het Saint-Germain des Prés van de jaren vijftig.*

Un trop bruyante solitude (Ambre/Tran/Berge) 6 Pieds sous terre; 20,00. *Bewerking van roman van de Tjechische schrijver Bohumil Hrabal i.s.m. de fotografe Valérie Berge.*

La vie d'artiste (Cestac) Dargaud; hk. *Semi-autobio strip van de maakster van Stieren in hun sas.*

The comix

Addicted to War (Joel Andreas) AK Press; $ 8,00; sk. *Een politieke anti-oorlogstrip, aangevuld met een nieuw hoofdstuk tot aan de oorlog in Afghanistan. Met bronvermelding van alle citaten.*

The boulevard of broken dreams (Kim Deitch) Pantheon; $ 21.00; hk. *De geschiedenis van tekenfilmkat Waldo en zijn tekenaar.*

Candyass and Peachy (Tim Maloney) Naked Rabbit; 3,00; sk. *De avonturen van een (doodgereden) wezel, een beschermengel en een watje.*

Cartoon history of the world Vol. III (Gonick) $ 21.95; sk en $ 35.00; hk. *Derde deel van Larry Gonicks opgewekte megaversie van Van nul tot nu.*

Complete Crumb comics Vol. 16 (Crumb) Fantagraphics; $ 18.95; sk en $ 39.95; hk.

Completely Pip & Norton (Cooper) Dark Horse; $ 9.95; sk. *Oogverblindende waanzin van Weasel-tekenaar Dave Cooper; eerder verschenen in verschillende Dark Horse bloemlezingen.*

Everything can be beaten (Scolex/Scrambly) SLG; $ 3,95; sk. *Kleine kleurenstrip over een kattendoder en zijn simplistisch wereldbeeld. Scolex is een pseudoniem voor Jhonen "Johnny Homicidal" Vasquez.*

A fine mess 1 (Matt Madden) Alternative Comics; $ 3,50; sk. *Bundel korte strips gemaakt in verschillende technieken.*

Narcissa (Lance Tooks) Doubleday; $ 15,95; sk. *Het verhaal van een regisseuse in een existentiële crisis en haar zoektocht naar een nieuw evenwicht.*

One! Hunderd! Demons! (Lyndabarry) Sasquatch Books; $ 24,95; hk. *Een "Autobifictionalography" book over de demonen (schreeuwende moeders, angstaanjagende vrienden, etc.) uit het leven van Lyndabarry.*

Rosetta 1 (Diversen) Alternative Comics; $ 19.95. *Nieuwe bloemlezing met bijdragen van o.a. David Collier, Renée French en James Kochalka.*

Slow news day (Watson) Slave Labor; $ 16.95; sk. *Slice-of-life drama over een Amerikaanse journaliste in de Britse provincie. Watsons werk wordt inmiddels ook vertaald door Casterman-Frankrijk.*

Subway series (Leela Corman) Alternative Comics; 14,50; sk. *De o-zo-herkenbare liefdesperikelen van Tina.*

Zippy annual 2002 (Griffith) Fantagraphics; $19.95; sk.

Deutsche Neue Welle

Flaschko: Dämon Damenlikör (Mahler) Ed. Moderne; 14,80.

Geschichten aus dem Comicgarten (Diversen) Berlin Comix; 9,95; sk. *Ruim 200 pagina's strip getekend binnen 24 uur door Kleist, Michalke en Fil.*

Küssen in Berlin (Drews) Berlindarlings; 3,00; sk. *Korte liefdesgeschiedenis van Judith Drew.*

Colofon

Redaktie: Jef Nieuwenhuis, Hans van Soest, Toon Dohmen, Gerard Zeegers, Hans Pols en Paul van Grembergen.
Vormgeving: Xander Elink Schuurman.
Vaste medewerkers: Maaike Hartjes. VLERK. Karin van Wylick, Bert Meppelink, Peter de Wit, Mark Heremans, Pieter van Oudheusden, Marcel Lagerweij, Lamelos, Tim Vanderweyen. Fons van Erp en Alfred Eichholtz.
Ook werkten mee: Arend Jan van Oudheusden, Margreet de Heer, Zep. Horrocks.
Druk & Afwerking: Drukkerij Wilco (Amersfoort).
Voorplaat: Plaat van Giardino.

Abonnementen zijn mogelijk voor één jaar (€ 11,25) of voor twee jaar (€ 18,-). Belgische CJP-houders betalen per jaar € 10, of per twee jaar € 15.
Abonnementen gaan in na storting van het totaalbedrag op Postbank giro 3253937 (NL) of Postgiorekening 000 – 1648405 84 (B) t.n.v. Stichting Zet.EL. te Bilthoven o.v.v. je eigen adres en evt. je CJP-nummer.
Copyright 2002 bij Stichting Zet.EL. Overname van artikelen, strips of illustraties enkel in overleg met de uitgever.
Oplage: 8.000 exemplaren
ISSN: 1382 8630

Redactieadres ZozoLala: Postbus 344, 3720 AH Bilthoven, Nederland
E-mail: zozolala@antenna.nl

OUDE NUMMERS

126 Satrapi, Tomine, Pratt, Mudhoney

125 Jean-Claude Denis, Jan Solheim, Anuka, Schuiten & Peeters

124 Toon van Driel, Lewis Trondheim, Los Tres

123 Lax, Pascal Rabaté, Pieter Dorrenboom

121 Grzegorz Rosinski, Stephen Desberg, Albo Helm, Maaike Hartjes

120 Benno Vranken, Giroud, Floor de Goede

119 Chauzy, Ludo, Charles Guthrie, Hardy

118 Emmanuel Guibert, David B., Farida Laan, Jason Lutes, Luuk Bode

117 Martin Lodewijk, Guido DeVadder, Ysleire, Scott McCloud

116 Theodoor Cleysters, Comès, Rob Dekkers, Peter Pontiac

115 Genie Hondius, Markus, Jean-Philippe, Stassen, Steven Dupré

113 Jim Woodring, Daniel Hulet, Typex, Janko Bosch

112 Jean van Hamme, Jens Balzer, Martin tom Dieck, Peter Koch, Ulf K.

111 Ole Cornoll Christensen, Jan-Willem de Vries, Schulz

110 Alan Moore, Maarten Vande Wiele, liefde voor de strip

109 Ferry, Stanislas, Strip top 100 van de eeuw

108 Reid, Geleijnse & Van Tol, Robin Schouten, Blueberry

107 Fred de Hey, Mathias de Clercq, Joe Sacco

106 Gerrit de Jager, Maurice Hof, Dirk Stallaert

104 Enki Bilal, Don Lawrence, Willem Verburg

103 Peter van Dongen, Adamof, Yuri Landman, Kim Duchateau

102 Daniel Clowes, Erik Kriek, Hermann

100 Joost Swarte, Fantasystrips, Superhelden, Guiseppe Bergman, Amateurbladen, Maz, Lode Devroe, Edgar Jacobs

98 François Bourgeon, Yves Swolfs, Tobias Schalken

97 Dermot Power, Michiel van de Pol, José Muñoz

96 Hein de Kort, Stefan van Dinther, André Geerts

95 Lian Ong, Milan Hulsing

94 Baru, Jong duits talent, Nix

93 Will Eisner, Julie Doucet, Naam

92 François Boucq, Oriëntaalse dagboeken, Mark Horemans

91 Edmond Baudoin, Hergé, Marq van Broekhoven

90 Gleever, Stripgeschiedenis, Milo Manara & Fellini,Barbara Stok

89 Eric Joris, Hanco Kolk, Béhé, Benno Vranken, Roberta Gregory

88 Joe Matt, Mark Retera,Bart Schoofs

87 Willem Vleeschouwer, Vicente Segrelles, Ted McKeever, Michiel de Jong

86 Bill Watterson, Sperminator, Koen Hottentot, Art Spiegelman

85 Formaline, Foerster, Frédéric Bézian, Mark Hendriks

83 Charles Burns, Mars, Gnoe

82 Andreas, Rork, Cyrrus, Chris Berg

81 Hermann, Jeroen de Leijer, de Wiroja's, Mark Beyer

80 Vittorio Giardino, Peter Bagge, Maaike Hartjes, Michel Plessix

79 Frank, Ulli Bürer, Guido van Driel

77 Krijtlijn, Benn,Floris Oudshoorn

76 Inktvis grutduktie, Al Davison, Gummbah, Peter de Wit

74 Marcel Ruijters,Richard Corben

73 Bert van der Meij, Dave McKean, Cerebus

71 Dick Matena, Delgadito, stripgeschiedenis jaren '80 tot nu

67 Fritz van den Heuvel

66 David Lyttleton, Moebius, Dirk Stallaert, Lezersenquête 2

64 Aloys Oosterwijk, Alberto Breccia, Marco Venanzi

63 Hans Kresse, Lezersenquête 1, Eric Heuvel

62 Een kleine moord, Ralves, Stripdagen Haarlem, Edmond Baudoin, Francois Riviere, Angloumême, Torens van het Schemerwoude

61 Christian Rossi, Trade Paperbacks

58 Régis Loisel, Matthias Schultheiss

57 Akira, Lian Ong, Franse verzamelalbums

56 Paul Teng, Hard gekookt, Angloumême '91

55 Daniel Torres

54 Jean-Claude Servais, Ragebol, Eva Dam

Nummers 126 t/m 111 kosten € 1,85 per stuk; nummer 110 en ouder € 1,15
BESTELWIJZE: zie colofon, met de vermelding van de gewenste artikelen en je eigen adres.